

Opdrachtgever

SZW

Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

Opdrachtnemer

Research voor Beleid / S. Weijtschede,
M.W.H. Engelen

Onderzoek

*Arbeidstoeleiding en de Wajong: een
estafette?: een onderzoek naar de visie
en werkwijze van VSO- en PRO-scholen*

Startdatum – 1 juni 2011

Einddatum – 1 juni 2011

Categorie

Werkwijze en dienstverlening

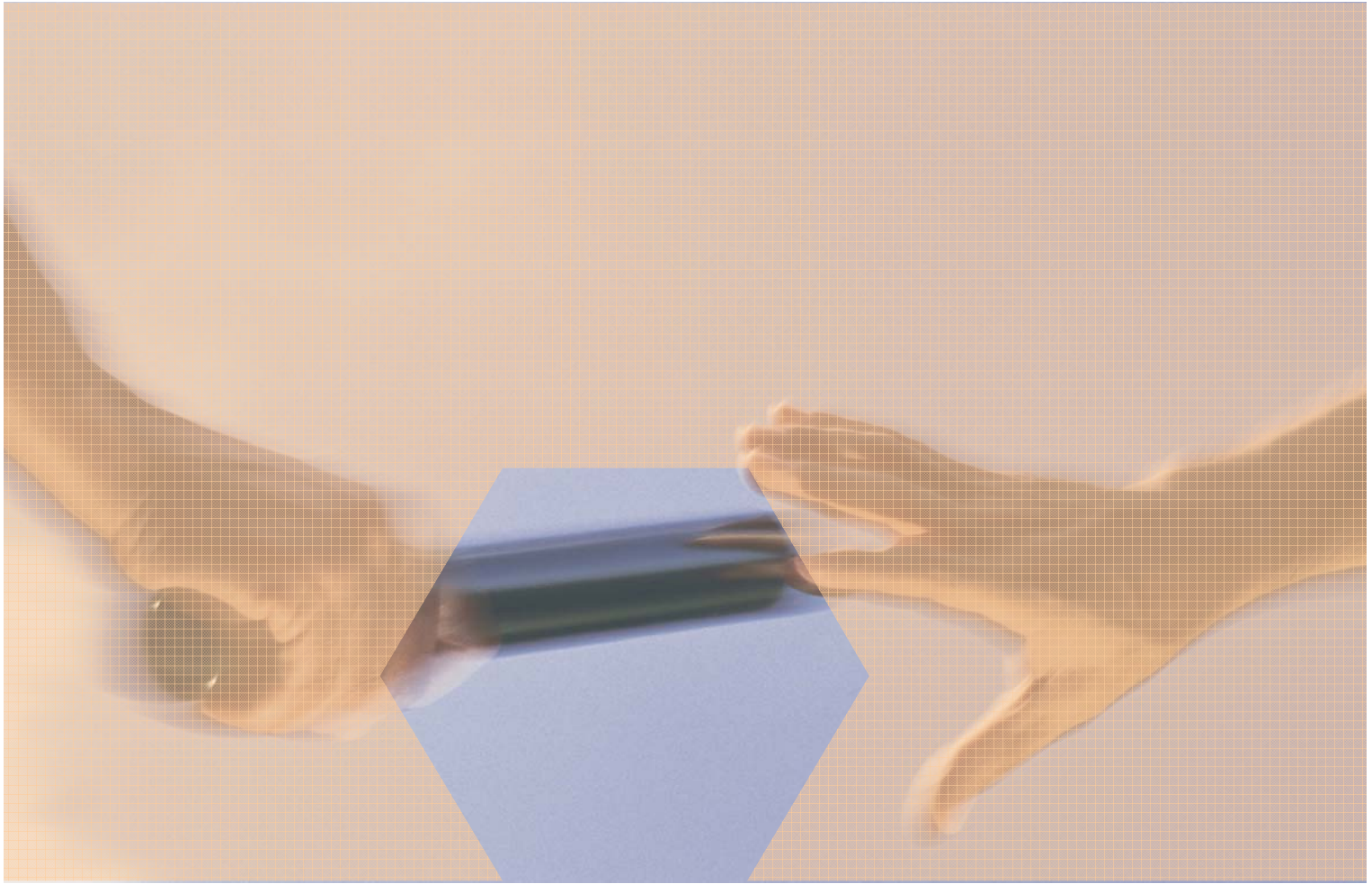
Arbeidstoeleiding en de Wajong: een estafette?

Conclusie

Dit rapport omvat de resultaten van een onderzoek naar de visie en werkwijze van scholen ten aanzien van arbeidstoeleiding en de Wajong. De instroom van jongeren in de Wajong is de afgelopen jaren gestegen. Met name jongeren met een ontwikkelingsstoornis, waaronder gedragsproblematiek, doen steeds vaker een beroep op de Wajong. Deze jongeren zijn grotendeels te vinden in het voortgezet speciaal onderwijs (VSO; cluster 3 en 4) en het praktijkonderwijs (PRO). Deze scholen kunnen dan ook een grote rol spelen bij de keuze van hun leerlingen om al dan niet een beroep op de Wajong te doen. Daarom is het van belang om inzicht te krijgen om de manier waarop deze scholen aankijken tegen de Wajong en hoe zij er feitelijk mee omgaan. De doelstelling van het onderzoek is inzicht bieden in de visie en het concrete handelen van VSO- en PRO-scholen rondom arbeidstoeleiding en de Wajong. De onderzoeksvragen hebben betrekking op de rol van de school bij arbeidstoeleiding (activiteiten, samenwerking, resultaten), de visie van de school op de Wajong en de feitelijke omgang met de Wajong. Ook wordt aandacht besteed aan de samenwerking met UWV. Bron: Bibliotheek SZW

Link naar bestand

<http://www.onderzoekwerkeninkomen.nl/rapporten/gxhtndaz>

Arbeidstoeleiding en de Wajong: een estafette?

Een onderzoek naar de visie en werkwijze van VSO- en PRO-scholen

Een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken
en Werkgelegenheid

S. Weijsschede MSc, drs. M.W.H. Engelen

Projectnummer: B3838

Zoetermeer, 8 juni 2011

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Research voor Beleid. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Research voor Beleid. Research voor Beleid aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Voorwoord

In opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft Research voor Beleid onderzoek uitgevoerd naar de visie en het concrete handelen van scholen in het voortgezet speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs omtrent arbeidstoeleiding en de Wajong.

Dit onderzoek heeft bestaan uit een kwantitatieve belronde onder scholen en casestudies in zes regio's waarin gesproken is met scholen, het UWV en MEE. De onderzoekers hebben een grote hoeveelheid interviews afgenomen. Wij willen alle mensen van de scholen en andere organisaties die hebben meegewerkt aan een interview hartelijk bedanken voor hun, vaak enthousiaste, medewerking.

Verder bedanken wij de leden van de klankbordgroep van het onderzoek voor hun bijdrage. De klankbordgroep bestond uit: Freerk Steendam (Stichting Projecten Speciaal Onderwijs, voorheen WEC-raad), Harrie van den Brand (Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs), Arend Zondag (Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs), Tonny Lips (UWV), Jeroen Stok (OCW), Elly Hagenaar (OCW), Lei Bodelier (SZW), Henk-Jan Grotenhuis (SZW), Robin Molenaar (SZW) en René Kolsteren (SZW).

Dit onderzoek is uitgevoerd door Sanneke Weijschede, Suzanne Bouma, Annejet Kerckhaert, Inge Hartevelde, Eelco Flapper, Danielle van Heck en Piet van Santen.

Mirjam Engelen
Cluster Manager Werk en Inkomen

Inhoudsopgave

Samenvatting en conclusie	7
1 Inleiding en onderzoeksopzet	13
1.1 Achtergrond van het onderzoek	13
1.2 Doel en onderzoeksvragen	14
1.3 Onderzoeksmethode	15
1.4 Opbouw van het rapport	17
2 VSO- en PRO-scholen en hun leerlingen	19
2.1 Voortgezet Speciaal Onderwijs	19
2.2 Praktijkonderwijs	21
3 Arbeidstoeleiding op school	23
3.1 Visie op arbeidstoeleiding	23
3.2 Activiteiten rondom arbeidstoeleiding	23
3.3 Resultaten arbeidstoeleiding	26
3.4 Conclusie	29
4 Samenwerking	31
4.1 Samenwerking met externe partijen	31
4.2 Samenwerking in regionetwerken	33
4.3 Conclusie	35
5 Visie op arbeidsparticipatie en de Wajong	37
5.1 Visie op arbeidsparticipatie	37
5.2 Visie op de Wajong	38
5.3 Conclusie	40
6 Wajong: rol en werkwijze van de scholen	43
6.1 Rol scholen	43
6.2 Werkwijze scholen ten aanzien van de Wajong	44
6.3 Samenwerking met UWV	48
6.4 Conclusie	49

Samenvatting en conclusie

1. Inleiding

Dit rapport omvat de resultaten van een onderzoek naar de visie en werkwijze van scholen ten aanzien van arbeidstoeleiding en de Wajong¹. De instroom van jongeren in de Wajong is de afgelopen jaren gestegen. Met name jongeren met een ontwikkelingsstoornis, waaronder gedragsproblematiek, doen steeds vaker een beroep op de Wajong. Deze jongeren zijn grotendeels te vinden in het voortgezet speciaal onderwijs (VSO; cluster 3 en 4) en het praktijkonderwijs (PRO). Deze scholen kunnen dan ook een grote rol spelen bij de keuze van hun leerlingen om al dan niet een beroep op de Wajong te doen. Daarom is het van belang om inzicht te krijgen om de manier waarop deze scholen aankijken tegen de Wajong en hoe zij er feitelijk mee omgaan.

De doelstelling van het onderzoek is inzicht bieden in de visie en het concrete handelen van VSO- en PRO-scholen rondom arbeidstoeleiding en de Wajong. De onderzoeksvragen hebben betrekking op de rol van de school bij arbeidstoeleiding (activiteiten, samenwerking, resultaten), de visie van de school op de Wajong en de feitelijke omgang met de Wajong.

2. Opzet van het onderzoek

Het onderzoek bestond uit een landelijke verkenning door middel van expertinterviews, gevolgd door een belronde onder 76 scholen om kwantitatief inzicht te krijgen in de visie en werkwijze van scholen. Vervolgens zijn 30 scholen via regionale casestudies benaderd voor in een diepte-interview, om dieper op de resultaten van de belronde in te gaan. Per case is tevens met een arbeidsdeskundige van het UWV Werkbedrijf en een consultant van MEE gesproken. Deze partijen bleken het meest betrokken te zijn bij het proces van arbeidstoeleiding op school.

Voorafgaand aan de belronde zijn zes regio's geselecteerd. Hiervoor is gebruik gemaakt van de regio-indeling van het UWV, om op deze manier ook goed samenwerking tussen verschillende regionale partijen in kaart te kunnen brengen. Bij de selectie van de regio's is rekening gehouden met de spreiding over Nederland (stedelijk en minder stedelijke gebieden), de variatie in arbeidssituatie (gebieden met veel of weinig werkgelegenheid) en de ervaringen van de professionals uit de expertinterviews (gebieden met goede en minder goede uitstroom op de arbeidsmarkt en samenwerking tussen actoren). Op basis hiervan zijn de volgende regio's geselecteerd: Alkmaar, Den Haag, Groningen, Twente (Hengelo, Enschede, Almelo), Utrecht en Venlo.

¹ Met Wajong worden in dit rapport zowel de uitkering als de regelingen met betrekking tot arbeidsparticipatie bedoeld.

3. VSO- en PRO-scholen en hun leerlingen

Scholen uit het voortgezet speciaal onderwijs bieden onderwijs aan jongeren met een beperking die niet binnen het reguliere of praktijkonderwijs terecht kunnen. De leerlingen uit cluster 3 onderwijs vormen een diverse groep jongeren. Tot deze groep behoren niet alleen zeer moeilijk lerende leerlingen, maar ook leerlingen met een lichamelijke handicap of meervoudige handicap (cognitief en lichamelijk). Het belangrijkste kenmerk van leerlingen met een verstandelijke beperking is dat de ontwikkeling van deze leerlingen langzamer verloopt dan bij leerlingen zonder een verstandelijke beperking. Bij leerlingen met een lichamelijke handicap kan er volgens de scholen vanwege hun beperking of ziekte sprake zijn van schoolverzuim, waardoor de leerlingen mogelijk leerachterstanden oplopen.

Leerlingen in het cluster 4 onderwijs hebben ernstige gedragsmatige of psychiatrische problemen. Dit worden ook wel zeer moeilijk opvoedbare kinderen genoemd (ZMOK). Veel van deze leerlingen ervaren sociaal-emotionele problemen. Belangrijk voor deze leerlingen zijn een vaste structuur, ritme en routine. Cluster 4 scholen bieden dan ook een duidelijk dagritme met vaste activiteiten.

Praktijkonderwijs is één van de vier schooltypen binnen het voortgezet onderwijs: praktijkonderwijs, VMBO, HAVO en VWO. Het praktijkonderwijs is voor moeilijk lerende kinderen. Deze leerlingen hebben een IQ onder het gemiddelde en leerachterstanden op meerdere vakgebieden. Het praktijkonderwijs heeft als wettelijke taak het toeleiden van de leerlingen naar arbeid. Daarom ligt de focus in het praktijkonderwijs op praktische vakken en het lopen van stages.

4. Scholen en arbeidstoeleiding

Arbeidstoeleiding op school wordt gezien als kerntaak

Alle bevroegde PRO- en VSO-scholen houden zich op dit moment bezig met een vorm van arbeidstoeleiding. PRO-scholen zijn hier al langer mee bezig dan VSO-scholen en hun aanbod is dan ook meer ontwikkeld dan dat van de VSO-scholen. Bijna alle scholen zien arbeidstoeleiding als een kerntaak. De arbeidstoeleiding bestaat veelal uit een meer algemene, oriënterende fase en een meer beroepsgerichte fase. In de beroepsgerichte fase staan de stages centraal. Meestal is er eerst een interne of oriënterende stage, waarna een externe stage volgt. Veel scholen, met namen PRO-scholen, beschikken over een (apart) terrein waar leerlingen werkervaring kunnen opdoen in een (leerwerk)bedrijf. De meeste scholen beschikken over een uitgebreid stagenetwerk: per school gaat het om minimaal 100 contacten met werkgevers. Enkele scholen hebben bestanden van 500 beschikbare stageplaatsen.

In beide fasen is tevens aandacht voor arbeidsspecifieke vakken en training van vaardigheden. De meeste scholen hebben daarnaast profielen opgesteld waarmee ze hun onderwijs afstemmen op de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld groen, horeca en zorg). Ook werken ze vaak met een individueel ontwikkelingsplan voor de leerling. Tot slot wordt veel aandacht besteed aan werknemersvaardigheden (onder andere omgang met instructies, werkhouding en tempo), zowel tijdens de regulier lessen als tijdens de stages.

Resultaten arbeidstoeleiding

De meeste scholen zijn ook bekend met (indicatie van) de resultaten van de arbeidstoeleiding. Vrijwel alle leerlingen hebben na het verlaten van de school een plek gevonden. Cluster 3 leerlingen stromen met name uit naar de dagbesteding (de ZMLK-leerlingen), cluster 4 leerlingen naar een vervolgopleiding en PRO-leerlingen naar een regulier bedrijf of vervolgopleiding. Er is wisselend zicht op de duurzaamheid van deze plaatsingen. Dit hangt ook samen de nazorg die scholen bieden. PRO-scholen hebben zichzelf verplicht hun leerlingen twee jaar na het verlaten van de school te volgen en hebben dan ook goed zicht op de duurzaamheid. VSO-scholen hebben deze verplichting niet, en bieden nazorg op eigen initiatief of horen via contacten bij stageplaatsen en dagbesteding hoe het met de jongere gaat. De meeste jongeren hebben na twee jaar vrijwel altijd werk, doen een vervolgopleiding of dagbesteding, maar zijn wel vaak van plaats gewisseld.

Alleen arbeidstoeleiding zoals deze op school wordt aangeboden is onvoldoende voor een jongere om te slagen op de arbeidsmarkt. Er moeten wel arbeidsplaatsen beschikbaar zijn voor de jongeren. Hoewel werkgevers over het algemeen openstaan voor een stageplek, ervaren de scholen dat werkgevers vaak terughoudend zijn om een stageplek om te zetten in een (tijdelijk) arbeidscontract. Het is lastig voor de scholen om aan te geven waar dit aan ligt. Bovendien blijft het lastig nieuwe werkgevers te vinden die bereid zijn een jongere in dienst te nemen. Een Wajong geeft hierbij regelmatig de doorslag, vanwege de extra middelen die hiermee voor de werkgever beschikbaar kunnen komen.

Daarnaast zijn de scholen het erover eens dat alle jongeren een vorm van ondersteuning nodig hebben als zij de arbeidsmarkt betreden. Met name in de eerste periode is intensieve begeleiding belangrijk. Het is van belang dat er een vast iemand op de werkplek is die tijd heeft om de jongere te begeleiden en bekend is met de problematiek. Een jongere moet direct feedback krijgen op hetgeen hij doet. Deze begeleiding moet niet alleen werkinhoudelijk zijn, maar ook op het gebied van werknemersvaardigheden en sociaal-emotionele zaken. Een jobcoach kan hierbij een uitkomst bieden.

Een deel van de jongeren zal nooit in staat zijn om aan de werkvraag van de werkgever te voldoen, waardoor zij niet het volledige salaris zullen ontvangen. Veel cluster 3 jongeren komen daarnaast in de dagbesteding terecht, waardoor zij volgens de scholen geen inkomen hebben. Daarom vinden de scholen het nodig dat deze jongeren financieel ondersteund worden om te kunnen voorzien in hun levensonderhoud.

De Wajong voorziet in bovenstaande behoeftes van zowel de jongeren als de werkgever.

5. Scholen en de Wajong

De Wajong is een belangrijk instrument voor arbeidsparticipatie...

Een deel van de jongeren van het PRO en VSO redt het niet om na het verlaten van de school op eigen kracht een baan te vinden en te behouden. Het is van belang dat zij hierbij worden begeleid. Dit zijn de jongeren die vanuit school doorstromen naar de Wajong: het estafettestokje wordt doorgegeven aan het UWV.

Alle scholen zijn van mening dat de Wajong een goed en belangrijk instrument is bij de arbeidstoeleiding van deze jongeren. Om een baan te vinden voor de jongere zijn de regelingen voor de werkgevers zeer belangrijk (o.a. loondispensatie, no-riskpolis). Zonder deze regelingen worden sommige leerlingen volgens de scholen gewoonweg niet aangenomen. Op het moment dat een jongere daadwerkelijk in dienst is, is de jobcoach belangrijk om te zorgen voor een goede ondersteuning en begeleiding. Echter, de scholen zijn van mening dat een jobcoach niet altijd noodzakelijk is omdat de begeleiding op de werkplek al goed is of omdat de school intensieve nazorg biedt.

Wat betreft de uitkering zijn de scholen het erover eens dat deze financiële ondersteuning niet zozeer bijdraagt aan de arbeidstoeleiding, maar wel belangrijk is voor het levensonderhoud van de jongere. Daarnaast zorgt de uitkering voor een vangnet, mocht de jongere toch opeens een baan verliezen.

Scholen zijn tevreden over de nieuwe Wajong, met name tevreden over de positieve insteek en de nadruk op het vinden en behouden van werk en de sancties die een jongere opgelegd krijgt als deze zich niet aan de afspraken houdt. Een knelpunt van de nieuwe Wajong bij het VSO is de studieregeling, omdat er in toenemende mate ouders zijn die hun kind van school halen zodat de uitkering die de jongere ontvangt dan hoger is. Dit speelt alleen op VSO-scholen omdat deze leerlingen tot twintigjarige leeftijd onderwijs kunnen volgen.

Rol scholen bij Wajongaanvragen aanzienlijk, werkwijze divers

Omdat de meeste scholen de Wajong noodzakelijk achten bij het slagen van de arbeidsparticipatie, spelen zij een aanzienlijke rol bij het adviseren en aanvragen van de Wajong. Scholen vinden het belangrijk dat een leerling die de Wajong nodig heeft, deze ook daadwerkelijk ontvangt. School attendeert, informeert en spoort soms aan tot het doen van een Wajongaanvraag. Vaak is de school ook betrokken bij het aanvraagproces. De rol van de scholen bij de Wajongaanvraag is nuttig: de scholen hebben kennis over en ervaring met de leerling en kunnen goed inschatten of een leerling een kans van slagen heeft op de arbeidsmarkt zonder de Wajong. Zij kennen de leerling immers minimaal zes jaar, en in het geval van VSO-scholen soms al zestien jaar.

Scholen blijken zeer diverse werkwijzen te hanteren. Een deel van de scholen adviseert en informeert ouders over de Wajong, maar laat de beslissing vervolgens bij de ouders.

Veelal neemt de school echter het initiatief om na te gaan of een Wajong gewenst is. Dit doen zij globaal op drie manieren:

- Er zijn scholen die een speciaal team hebben samengesteld dat enkele keren per jaar bij elkaar komt om leerlingen te bespreken. In zo'n team zitten een stage- of zorgcoördinator, stagedocenten en bij sommige scholen ook een arbeidsdeskundige van het UWV en/of een consultant van MEE. In deze teams worden jongeren soms al op 16-jarige leeftijd besproken. Als de jongere 17,5 is wordt deze nogmaals besproken en wordt besloten of een Wajong nog steeds wel of niet wenselijk is. Deze opzet komt vaker bij PRO- dan bij VSO-scholen voor.
- Bij de tweede mogelijkheid komt een team alleen samen als de jongere 17,5 wordt. In dit geval maakt iemand van school meestal een lijst met schoolverlaters die besproken gaat worden.

- Bij de derde optie is er één iemand binnen de school die zich bezighoudt met de Wajong. Deze persoon maakt een lijst en bekijkt per leerling, al dan niet in overleg met betrokkenen (stage)docenten en/of ouders, of een Wajong wenselijk is.

De keuze tot het wel of niet adviseren van een Wajong wordt gemaakt op basis van de ervaring met de jongere: wat zijn stage-ervaringen en capaciteiten? Indien besloten wordt dat een Wajong van belang is, kan een school het aanvraagformulier aan ouders verstrekken, het met de ouders invullen of zelf invullen.

Belangrijk te vermelden is dat hoewel de scholen een belangrijke rol spelen bij het adviseren en aanvragen van de Wajong, bij de helft van de scholen de ouder of verzorger de daadwerkelijke Wajong-aanvraag doet.

... maar niet noodzakelijk voor alle jongeren

Scholen vinden de Wajong een belangrijk instrument voor de arbeidsparticipatie van jongeren en spelen daarom een aanzienlijke rol bij het wel of niet adviseren en aanvragen van de Wajong. Maar: de meeste scholen vragen niet standaard voor alle leerlingen een Wajong aan. Het estafette-stokje wordt niet altijd doorgegeven aan het UWV. Alle scholen zijn van mening dat arbeidstoeleiding een belangrijk instrument is om jongeren aan het werk te krijgen die dit niet op eigen kracht kunnen. Jongeren die dit wel kunnen, hebben volgens de scholen ook geen Wajong nodig. Dit is zichtbaar in hun handelwijze.

De werkwijze van de school is daarnaast afhankelijk van het type leerling. Jongeren uit het praktijkonderwijs zullen makkelijker zonder Wajong aan het werk kunnen dan jongeren uit het VSO, gezien het verschil in capaciteiten en de zorgvraag van de jongeren.

PRO-scholen stellen zich actiever op dan VSO-scholen: zij nemen meestal de beslissing (vaak in een team), vullen het formulier in en sturen dit ook op. Hier staat tegenover dat zij vaak zelf een strenge selectie maken en alleen een Wajong aanvragen voor jongeren waarvan zij denken dat deze echt niet zonder Wajong de arbeidsmarkt op kunnen. VSO-scholen zijn daarentegen eerder geneigd wel een beslissing te nemen over een jongere, maar de vervolgstappen bij de ouders te laten of dit samen met de ouders te doen. Jongeren op deze scholen, met name cluster 3, komen vrijwel altijd in aanmerking voor een Wajong. Het komt bij deze scholen dan ook vaker dan bij PRO-scholen voor dat school standaard alle leerlingen die bijna achttien worden een aanvraagformulier toestuurt.

6. Samenwerking, een estafette

Arbeidstoeleiding stopt niet nadat een leerling de school heeft verlaten. Respondenten omschrijven samenwerking als een estafette: het is belangrijk dat de jongere al bij het UWV, een werkgever of dagbesteding in beeld is voordat hij of zij de school verlaat. Het stokje moet al tijdens de schoolperiode worden aangereikt, zodat de jongere bij het verlaten van de school een plek heeft. Een goede samenwerking wordt door alle respondenten (zowel scholen als UWV en MEE) dan ook als succesfactor voor het slagen van de arbeidstoeleiding genoemd. Een goede samenwerking is volgens de respondenten het hebben van korte lijnen en de juiste contactpersoon.

Een grote rol hierbij is weggelegd voor het UWV, die volgens de scholen de belangrijkste samenwerkingspartner is. Voor veel scholen is het UWV een overlegpartner. Veel scholen hebben een vast contactpersoon bij het UWV en arbeidsdeskundigen van het UWV gaan in sommige regio's regelmatig bij scholen langs, om te praten over mogelijke Wajongaanvragen. Ook vragen scholen het UWV om advies bij Wajongaanvragen. Het UWV is soms nauw betrokken bij het aanvraagproces, en beslissen soms ook mee over het wel of niet aanvragen van een Wajong. In sommige gevallen vindt de keuring van de jongere door de verzekeringsarts (soms in aanwezigheid van de arbeidsdeskundige) plaats op school. De meeste scholen zijn tevreden over de samenwerking met het UWV. Scholen die ontevreden zijn hebben vaak behoefte aan een vaste contactpersoon of ervaren dat het voor leerlingen lastig is om een Wajong toegewezen te krijgen.

De meeste scholen participeren in een regionetwerk. Er zijn kleine regionetwerken, bestaande uit alleen scholen (samenwerkingsverbanden), en grote netwerken, bestaande uit partijen als de scholen, het UWV, MEE, ROC's, re-integratiebedrijven en dagbestedingsinstellingen. Dit is per regio verschillend vormgegeven, afhankelijk van de partners in de regio. In sommige regio's bestaan geen regionetwerken. Daar is alleen een overleg op school waar ook UWV en MEE deel van uitmaken of is er helemaal geen (structureel) overleg.

7. Tot slot

Scholen staan positief tegenover arbeidstoeleiding en de Wajong. Voor een deel van de leerlingen is de Wajong noodzakelijk voor het slagen van de arbeidsparticipatie. Scholen vinden het belangrijk dat deze groep jongeren ook daadwerkelijk een Wajong ontvangt. Daarom spelen zij een actieve rol in het aanvraagproces. Dit doen zij niet voor alle leerlingen: leerlingen die op eigen kracht de arbeidsmarkt kunnen betreden hebben volgens hen geen Wajong nodig. Scholen zijn goed in staat een inschatting te maken van de capaciteiten van de leerling en een voor die leerling goed passende werkplek. Hoewel de werkwijze van de scholen divers is, lijkt dit goed te werken. Scholen maken als het ware een voorselectie voor het UWV. Jongeren (en ouders) die door school niet op het bestaan van de Wajong gewezen worden, zullen waarschijnlijk minder snel een beroep doen op de Wajong. Hierdoor kunnen veel leerlingen onnodig thuis komen te zitten. De instroom in de Wajong stijgt, maar deze jongeren hebben de Wajong blijkbaar nodig om aan het werk te komen.

Belangrijk is aandacht te blijven besteden aan de arbeidstoeleiding op scholen, met name VSO-scholen, en de mogelijkheid tot het bieden van nazorg. Ook is het van belang onbekendheid met de doelgroep bij (potentiële) werkgevers weg te nemen. Werkgevers moeten inzicht krijgen in de problematiek en investeren in deze jongeren.

1 Inleiding en onderzoekopzet

1.1 Achtergrond van het onderzoek

Het aantal Wajongeren groeit

In de afgelopen jaren is het aantal jongeren dat een beroep doet op de Wajong¹ gestegen, terwijl de uitstroom beperkt blijft. De ontwikkeling van instroom en uitstroom is in onderstaande tabel weergegeven²:

Tabel 1.1 Ontwikkeling Wajong 2007-2010

	2007	2008	2009	2010
Instroom	15.300	16.100	17.600	17.800
Uitstroom	4.400	4.300	4.300	4.600

De Wet 'Werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten' (Wajong) is ingevoerd in januari 2010. De Wajong is bedoeld voor iedereen die arbeidsongeschikt wordt vóór de 18^e verjaardag of tijdens de studie. Om de participatie van deze jongeren te verhogen komen werkgevers van een Wajongere in aanmerking voor een aantal regelingen, waardoor het aantrekkelijker wordt een Wajongere in dienst te nemen. Voorbeelden hiervan zijn loondispensatie, loonkostensubsidie³, een no-riskpolis en proefplaatsingen. Daarnaast kunnen zowel de werkgever als de jongere beroep doen op een jobcoach, die praktische ondersteuning kan bieden op de werkplek. Tot slot komt een Wajongere in aanmerking voor een uitkering, waarbij het loon aangevuld kan worden tot 75% van het minimumloon.

Momenteel doen vooral jongeren met een ontwikkelingsstoornis, waaronder gedragsproblematiek, steeds vaker een beroep op de Wajong. Hierbij gaat het vaak om moeilijk lerende en moeilijk opvoedbare kinderen. Deze jongeren zijn met name te vinden in het Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO; cluster 3 en 4) en het Praktijkonderwijs (PRO). Deze scholen kunnen dan ook een grote rol spelen bij de keuze van hun leerlingen om al dan niet een beroep op de Wajong te doen. Immers, scholen kunnen bepaalde verwachtingen hebben ten aanzien van de Wajong en een leerling adviseren wel of geen beroep te doen op de Wajong. Daarom is het van belang om inzicht te krijgen in de manier waarop deze scholen aankijken tegen de Wajong en hoe zij er feitelijk mee omgaan.

Visie en rol van scholen op arbeidstoeleiding en de Wajong

De Wajong is een instrument dat kan worden ingezet in het proces van de arbeidstoeleiding. De keuze die scholen maken om wel of niet het aanvragen van een Wajong te stimuleren hangt af van hun visie op de Wajong: is deze positief, neutraal, of negatief?

Om inzicht te krijgen in de manier waarop scholen tegen de Wajong aankijken en wat hun werkwijze is, is het bovendien van belang te weten wat de visie van scholen is op arbeid-

¹ Met Wajong worden zowel de uitkering als de regelingen met betrekking tot arbeidsparticipatie bedoeld.

² Bron: UWV Kennisverslag 2011-1.

³ De loonkostensubsidie komt met ingang van 1 januari 2012 te vervallen.

stoeleiding. Het wel of niet instromen in de Wajong is onder andere afhankelijk van de manier waarop scholen aandacht hebben besteed aan arbeidstoeleiding.

1.2 Doel en onderzoeksvragen

Doel

Het doel van dit onderzoek is inzicht te bieden in zowel de visie als het concrete handelen van VSO- en PRO-scholen ten aanzien van zowel de Wajong als arbeidstoeleiding. Ook samenwerking tussen de verschillende betrokken partijen is een belangrijk thema. De volgende onderzoeksvragen zijn uitgangspunt van het onderzoek geweest:

Rol van de school bij de arbeidstoeleiding

- 1 Hoe kijken scholen aan tegen hun rol bij (a) arbeidsoriëntatie en (b) arbeidstoeleiding van hun leerlingen?
 - Hoe zien zij hun eigen rol versus de rol van anderen?
 - Ziet de school dit als kerntaak of bijkomende taak (vanuit bijkomende middelen)?
 - Zien zij bij hun leerlingen perspectief op zelfstandige arbeidsparticipatie?
- 2 Welke activiteiten ondernemen scholen om hun leerlingen met werkgevers in contact te brengen?
 - Wanneer en hoe vindt dit plaats?
 - Organiseert de school zelf werkplaatsingen?
 - Hoeveel stages lopen de leerlingen?
 - Ziet de school het vinden van stageplaatsen als kernactiviteit; zo ja, waar blijkt dat uit?
 - Heeft de school een eigen stagenetwerk naar werkgevers?
- 3 Hoe verloopt de samenwerking tussen de school en werkgevers bij de overgang van school naar werk?
 - Zorgt de school zelf voor plaatsing bij een werkgever?
 - Hoe ervaart de school de medewerking van werkgevers, bijv. bij stages en leerwerkplekken?
 - Hoe verloopt de communicatie over de matching?
 - Wordt gecommuniceerd over aanpassing van het curriculum enerzijds en aanpassing van vacatures anderzijds, om aldus plaatsing van jongeren met beperkingen mogelijk te maken (maatwerkoplossingen)?
- 4 Kent de school de resultaten van de eigen arbeidstoeleiding?
 - Wat zijn die resultaten?
 - Om hoeveel plaatsingen gaat het?
 - Is het bekend of deze plaatsingen duurzaam zijn?
 - Gaat het hierbij om regulier of beschermd werk?
 - Stuurt de school op de resultaten voor arbeidstoeleiding? Zo ja, hoe?
- 5 Biedt of organiseert de school nazorg? Wordt UWV of een ander als intermediair ingeschakeld? Wordt gebruik gemaakt van beschikbare instrumenten?
- 6 Wat zijn ervaringen met andere pijlers, zoals jeugdzorg en GGZ, in het kader van de arbeidstoeleiding?

Visie op de Wajong

- 1 Hoe kijken de scholen aan tegen de beschikbaarheid van de Wajong?
 - Zien zij de Wajong als een middel voor inkomensondersteuning of arbeidstoeleiding?
 - Zien zij de Wajong eerder als een kans voor de jongeren of als een stigmatiserende struikelblok?
- 2 Wat zien scholen als hun rol naar jongeren/ouders op dit punt? Hoe wordt tegen 'eigen kracht' en 'empowerment' aangekeken?
- 3 Speelt (informatie van) UWV een rol in hun visie op de Wajong?
- 4 Is er iets veranderd afgelopen jaar i.v.m. de nieuwe Wajong?

Feitelijke omgang met de Wajong

- 1 Hoe worden leerlingen in de praktijk geadviseerd ten opzichte van de Wajong?
 - Worden leerlingen aangespoord tot en/of geholpen met het doen van een Wajong-aanvraag? Zo ja, hoe precies?
 - Of worden leerlingen niet aangespoord tot het doen van een Wajong-aanvraag, maar streeft de school ernaar dat het beroep op een Wajong-uitkering wordt voorkomen?
 - Wat staat daarbij voorop: arbeidsondersteuning of inkomensondersteuning?
 - Wijst de school ook op de verplichtingen die de nieuwe Wajong met zich meebrengt? Worden aanvragen voor de Wajong gehonoreerd?
- 2 Hoe ziet de samenwerking met andere instanties bij het aanvragen van Wajong-ondersteuning eruit?
 - Wordt de school door het UWV betrokken bij het participatieplan dat het UWV in het kader van de Wajong met een jongere opstelt?
 - In welke mate en op welke manier wordt er geparticipeerd in regio-netwerken?
 - Is er voordat er een eventuele Wajong-aanvraag gedaan wordt, al contact met een arbeidsdeskundige van het UWV die meedenkt over de noodzakelijke ondersteuning?
- 3 Vraagt de school ook nog andere instrumenten dan wel uitkeringen voor de kinderen aan (bv. jochcoaches, WSW)? Speelt plaatsing in een sociale werkvoorziening een rol bij het adviseren over het al dan niet doen van een Wajong-aanvraag?

1.3 Onderzoeksmethode

Gedurende het onderzoek zijn verschillende methoden gehanteerd om aan informatie te komen ter beantwoording van de onderzoeksvragen. In deze paragraaf behandelen we deze methoden en achterliggende overwegingen kort.

Verkenning

Het onderzoek startte met vier expertinterviews met professionals die vanuit diverse invalshoeken betrokken zijn bij de problematiek. Hierdoor ontstond een voorlopig beeld van het proces rondom arbeidstoeleiding, het aanvragen van de Wajong, de verschillende actoren in deze processen en de rol die deze actoren spelen. Er is gesproken met de volgende partijen:

- Landelijke Vereniging Cluster 3 (LVC3)
- Landelijke Vereniging Cluster 4 (LVC4)
- Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs (LWV-PRO)
- MEE Nederland

Selectie regio's

Om de precieze rol van de scholen in het proces van arbeidstoeleiding en de Wajong te kunnen achterhalen zijn vervolgens een aantal regio's geselecteerd waar zowel scholen als betrokken professionals uit de regio zijn benaderd. Er is gebruik gemaakt van de regio-indeling van het UWV omdat op deze manier goed de samenwerking tussen verschillende partijen in de regio in kaart kon worden gebracht, met in het bijzonder de rol van het UWV. Bij de selectie van de regio's is rekening gehouden met de spreiding over Nederland (stedelijk en minder stedelijke gebieden), de variatie in arbeidssituatie (gebieden met veel of weinig werkgelegenheid) en de ervaringen van de experts uit de expertinterviews (gebieden met goede en minder goede uitstroom op de arbeidsmarkt en samenwerking tussen actoren). Op basis hiervan zijn de volgende regio's geselecteerd:

- Alkmaar
- Den Haag
- Groningen
- Twente (Hengelo, Enschede, Almelo)
- Utrecht
- Venlo

Invalshoek scholen

Vervolgens is een overzicht bij het UWV opgevraagd met alle PRO- en VSO-scholen per regio (in totaal 100 scholen). De scholen zijn op twee manieren benaderd. Eerst is per regio een belronde gehouden onder alle scholen uit de regio. Vervolgens zijn per regio vijf scholen geselecteerd die zijn uitgenodigd voor een diepte-interview. Op de scholen is gesproken met (vestigings)directeuren, stagecoördinatoren, zorgcoördinatoren of afdelingsmanagers.

Belronde onder alle scholen in de regio

De belronde onder de scholen diende om een globaal beeld te krijgen van de visie en de werkwijze van scholen ten aanzien van de Wajong. De volgende onderwerpen zijn aan bod gekomen: visie op arbeidstoeleiding, activiteiten bij arbeidstoeleiding, resultaten van de arbeidstoeleiding, samenwerking tussen scholen en andere partijen, visie op de Wajong en feitelijke omgang met de Wajong. In totaal hebben 76 scholen deelgenomen aan de belronde, waarvan 30 cluster 3 scholen, 13 cluster 4 scholen en 33 PRO-scholen. Echter, het daadwerkelijke bereik is groter dan deze 76 scholen: veel scholen bleken meerdere vestigingen te hebben die dezelfde werkwijze hanteerden, waardoor in werkelijkheid een grotere groep scholen is betrokken bij het onderzoek. De steekproef is dan ook representatief voor alle VSO- en PRO-scholen in Nederland.

Diepte-interviews op locatie met vijf scholen per regio

Op grond van de uitkomsten uit de belronde zijn per regio vijf scholen geselecteerd voor een diepte-interview. Hierbij is rekening gehouden met de visie van de scholen op arbeidstoeleiding en de Wajong, de werkwijze van scholen (een actieve of passieve rol) en een evenredige verdeling tussen VSO- en PRO-scholen. Door deze aanvullende kwalitatieve aanpak kon dieper op de onderwerpen uit de belronde worden ingegaan, en met name op de visie en werkwijze van de scholen ten aanzien van de Wajong.

Invalshoek professionals

Scholen werken in het proces van arbeidstoeleiding en de Wajong samen met verschillende organisaties uit de regio. Om een goed beeld te krijgen van de rol van de scholen en de

samenwerking is het van belang ook deze organisaties te betrekken in het onderzoek. Uit de expertinterviews is gebleken dat het UWV en MEE de belangrijkste betrokken partijen zijn bij arbeidstoeleiding op school. Daarom is er per regio tevens met deze partijen gesproken over arbeidstoeleiding in de regio, de Wajong in de regio, visie en handelen van de scholen in de regio ten aanzien van arbeidstoeleiding en visie en handelen van de scholen in de regio ten aanzien van de Wajong.

1.4 Opbouw van het rapport

Voorafgaand aan de inleiding en de beschrijving van de onderzoeksopzet is een samenvatting van het rapport gegeven en zijn tevens de belangrijkste onderzoeksresultaten en conclusies beschreven. Deze worden in verschillende hoofdstukken toelicht. Waar mogelijk is het rapport verlevendigd met in kader geplaatste of cursieve citaten. Het rapport start met een beschrijving van de verschillende typen onderwijs, de leerlingen en hun problematiek. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de arbeidstoeleiding op de scholen beschreven. Hierbij komen de visie van de scholen op arbeidstoeleiding, de soort activiteiten dat zij organiseren en de resultaten van de arbeidstoeleiding aan bod. In hoofdstuk 4 wordt de samenwerking tussen verschillende partijen vanuit het perspectief van de scholen besproken, die noodzakelijk is om arbeidstoeleiding en arbeidsparticipatie te realiseren. In hoofdstuk 5 staat de visie van de scholen op arbeidsparticipatie en de Wajong centraal: hoe kijken de scholen tegen arbeidsparticipatie van hun leerlingen aan en wat is de rol van de Wajong hierbij? In hoofdstuk 6 wordt tenslotte de rol en de werkwijze van scholen ten aanzien van de Wajong toegelicht.

2 VSO- en PRO-scholen en hun leerlingen

Om de visie en de werkwijze van scholen rondom arbeidstoeleiding en de Wajong goed te kunnen begrijpen is het van belang onderscheid te maken tussen de verschillende typen scholen en hun leerlingen. Immers, een leerling met een verstandelijke beperking heeft een ander uitstroomperspectief dan een leerling met autisme en gemiddelde cognitieve mogelijkheden. Deze leerlingen worden dan ook op een andere manier toegeleid naar arbeid en zullen om verschillende redenen een beroep doen op de Wajong.

Zoals in het inleidende hoofdstuk is beschreven bestond de onderzoeksgroep uit cluster 3 en cluster 4 scholen uit het voortgezet speciaal onderwijs en scholen uit het praktijkonderwijs. Hieronder wordt een korte typering van de verschillende schooltypen en hun leerlingen gegeven.

2.1 Voortgezet Speciaal Onderwijs

Scholen uit het voortgezet speciaal onderwijs bieden onderwijs aan jongeren met een beperking die niet binnen het reguliere of praktijkonderwijs terecht kunnen. Het regulier onderwijs kan dan niet aan de vereiste zorgvraag voldoen. Om onderwijs te kunnen volgen op een VSO-school is een indicatie vereist van de Regionale Verwijzings Commissie (RVC). De doelstelling van het VSO is de leerlingen praktische, sociale en cognitieve vaardigheden aan te bieden, die zij nodig hebben om zo zelfstandig mogelijk in de samenleving te kunnen wonen, werken en recreëren. VSO-scholen houden zich daarnaast in toenemende mate bezig met arbeidstoeleiding. Leerlingen starten op 12- of 13-jarige leeftijd en zijn 17, 18, 19 of 20 als zij de school verlaten.

Aan het onderzoek namen 30 cluster 3 scholen en 13 cluster 4 scholen deel. Veel van de cluster 4 scholen hadden nevenvestigingen met dezelfde werkwijze.

Cluster 3

De leerlingen uit cluster 3 onderwijs vormen een diverse groep jongeren. Tot deze groep behoren niet alleen zeer moeilijk lerende leerlingen, maar ook leerlingen met een lichamelijke handicap. De volgende leerlingen kunnen terecht binnen het cluster 3 onderwijs:

- Zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK)
- Kinderen met een lichamelijke handicap (LG)
- Langdurig zieke kinderen (LZK)
- Meervoudig gehandicapte kinderen (MG): kinderen met een lichamelijke handicap en verstandelijke beperking

Leerlingen met een verstandelijke beperking (ZMLK) hebben veelal een IQ van 55 of lager. Ook leerlingen met een IQ tussen de 55-70 kunnen naar een cluster 3 school, maar dan moet er naast een verstandelijke beperking ook sprake zijn van andere problemen, zoals een lage (sociale) redzaamheid en grote leerachterstanden. Het belangrijkste kenmerk van

leerlingen met een verstandelijke beperking is dat de ontwikkeling van deze leerlingen langzamer verloopt dan bij leerlingen zonder een verstandelijke beperking: onder andere de motorische, spraak en spelontwikkeling verlopen langzamer. Ook de cognitieve ontwikkeling verloopt trager, de leerling zal altijd een achterstand houden. De leerlingen kunnen zich ook maar voor een korte tijd concentreren, wat het leerproces extra bemoeilijkt. Tot slot is de sociale redzaamheid van deze leerlingen laag.

Leerlingen met een lichamelijke beperking of een langdurige ziekte kunnen uiteenlopende medische problemen hebben. Voorbeelden hiervan zijn epilepsie, reuma, nierziekte of astma. Vaak is er sprake van een combinatie van medische aandoeningen. Het onderwijs is onder andere gericht op het omgaan met de ziekte. Bij leerlingen met een lichamelijke handicap kan er volgens de scholen vanwege hun beperking of ziekte sprake zijn van schoolverzuim, waardoor de leerlingen mogelijk leerachterstanden oplopen.

"Alle leerlingen hebben een verstandelijke beperking. Hun IQ is lager dan 60. Daarom is ons onderwijs zoveel mogelijk individueel gericht en maatwerk. Lesmateriaal is op het niveau van leerlingen: eenvoudig, visueel en weinig tekst. Ze kunnen lastig overzicht houden. Daarom is het belangrijk dat hun werkzaamheden op een arbeidsplek of dagbesteding afgebakend zijn. Deze jongeren moet werken met een vaste takenlijst, elke dag."

Cluster 4

Leerlingen in het cluster 4 onderwijs hebben ernstige gedragsmatige of psychiatrische problemen. Dit worden ook wel zeer moeilijk opvoedbare kinderen genoemd (ZMOK). Ook zijn er scholen die behoren tot een pedologisch instituut of een gesloten jeugdinstelling. Veel voorkomende stoornissen in het cluster 4 onderwijs zijn stoornissen uit het autistisch spectrum (ASS) en ADHD. Vaak gaat gedragsmatige of psychiatrische problematiek gepaard met andere problemen, zoals sociaal-emotionele problematiek.

Belangrijk voor deze leerlingen zijn een vaste structuur, ritme en routine. Cluster 4 scholen bieden dan ook een duidelijk dagritme met vaste activiteiten. Naast het onderwijs wordt ook aandacht besteed aan sociaal-emotionele ontwikkeling. In tegenstelling tot veel leerlingen uit het cluster 3 onderwijs (met name ZMLK) kunnen veel leerlingen uit het cluster 4 onderwijs een opleiding afronden op VMBO, HAVO of zelf VWO niveau. Op veel scholen worden deze leerwegen dan ook aangeboden.

"Onze populatie bestaat uit jongeren met ernstige gedragsstoornissen en psychiatrische ziektebeelden. Veelvoorkomende stoornissen zijn contact-, aandacht-, concentratie-, gedrag- en angststoornissen. Hierdoor kunnen deze kinderen niet goed omgaan met zichzelf en de omgeving. Ze kunnen bijvoorbeeld ineens heel boos worden. Ze vinden het moeilijk om zich in te leven in leeftijdsgenoten en vertonen naar volwassenen vaak oppositioneel gedrag. Sociale vaardigheden zijn minder goed ontwikkeld en ze kunnen vaak minder goed overzicht houden over hun taken. Dit is lastig bij het vinden en behouden van een baan".

Voor zowel het cluster 3 als het cluster 4 onderwijs geldt dat veel leerlingen al op het speciaal onderwijs starten, waarna ze doorstromen naar het voortgezet speciaal onderwijs. Deze scholen bevinden zich vaak op hetzelfde terrein of in hetzelfde gebouw. Het VSO is vaak kleinschalig met veel individuele aandacht voor de leerlingen. Alle leerlingen hebben dan ook zeer intensieve begeleiding nodig.

Een groep jongeren die nu meer onder de aandacht komt zijn ZMOLK-ers: zeer moeilijk opvoedbare en lerende kinderen. Dit zijn jongeren met zowel een laag IQ als gedragsproblemen die zowel in het cluster 3 als in het cluster 4 onderwijs geplaatst kunnen worden. Sommige scholen hebben aparte klassen voor deze leerlingen.

2.2 Praktijkonderwijs

Praktijkonderwijs is één van de vier richtingen binnen het voortgezet onderwijs: praktijkonderwijs, VMBO, HAVO en VWO. Het praktijkonderwijs is voor moeilijk lerende kinderen. Deze leerlingen hebben een IQ onder het gemiddelde en leerachterstanden op meerdere vakgebieden. Het praktijkonderwijs heeft als wettelijke taak het toeleiden van de leerlingen naar arbeid. Daarom ligt de focus in het praktijkonderwijs op praktische vakken en het lopen van stages.

Leerlingen uit het praktijkonderwijs hebben naast hun leerachterstanden vaak ook sociaal-emotionele problemen. Het leerproces duurt bij hen langer dan bij leerlingen op het vmbo. Ze hebben veel begeleiding en ondersteuning nodig op school. PRO-leerlingen worden vaak overschat, omdat zij er normaal uit zien en zich verbaal vaak goed kunnen uiten. Ook zijn ze geneigd zichzelf te overschatten. Daarom is het belangrijk dat ze zowel op school als op het werk begeleid worden door iemand die bekend is met deze leerlingen.

Het onderwijs is op deze scholen zeer praktijkgericht. Er zijn leslokalen waar de leerlingen theorievakken krijgen, maar ook praktijklokalen waar leerlingen kunnen leren koken, schoonmaken of zich bezig kunnen houden met houtbewerking of textiel. Ook helpen ze bij het groenonderhoud rondom de school. Aan veel scholen is bovendien een werkplaats verbonden, waar mensen uit de omgeving bijvoorbeeld hun fiets of auto ter reparatie kunnen brengen. Vaak zijn er naast docenten ook vakmensen (timmerman, kok) betrokken bij het onderwijs.

Aan het onderzoek namen 33 scholen uit het praktijkonderwijs deel.

“Onze leerlingen hebben een laag IQ (60-80) en een theoretische achterstand van gemiddeld 3 jaar. Veelal hebben ze ook sociale en emotionele problemen. Lastig is dat hun capaciteiten aan de buitenkant vaak niet te zien zijn. Ze kunnen zich goed presenteren en hierdoor lijkt het vaak alsof er weinig aan de hand is met een leerling. Het onderwijsaanbod is gedifferentieerd. De leerlingen leren zoveel mogelijk door te doen.”

In zowel het VSO als het PRO komt het regelmatig voor dat de ouders van leerlingen problemen hebben, bijvoorbeeld in de thuissituatie, sociaal-emotionele problemen of een verstandelijke beperking hebben. Dit is van invloed op de mate waarin zij hun zoon of dochter kunnen ondersteunen. School voelt zich daarom vaak verantwoordelijk zowel de leerling als de ouders te begeleiden en ondersteunen.

3 Arbeidstoeleiding op school

Dit hoofdstuk beschrijft de visie die scholen hebben op arbeidstoeleiding. Immers, om een uitspraak te kunnen doen over de visie en de werkwijze van scholen met betrekking tot de Wajong, zal eerst helder moeten worden wat de visie en werkwijze van scholen is rondom arbeidstoeleiding. Arbeidstoeleiding op school is een factor voor een succesvolle arbeidsparticipatie. Ook kan de visie van scholen op arbeidsparticipatie leidend zijn in hun keuze voor het wel of niet adviseren van een Wajong. In dit hoofdstuk worden de visie en werkwijze van scholen toegelicht, evenals de resultaten van de arbeidstoeleiding.

3.1 Visie op arbeidstoeleiding

Er is een duidelijk verschil tussen PRO- en VSO-scholen als het gaat om de manier waarop arbeidstoeleiding is ingebed in het onderwijs. Hoewel het praktijkonderwijs pas eind jaren '90 de wettelijke taak van het toeleiden naar (reguliere) arbeid toegewezen heeft gekregen, komt uit de telefonische enquête naar voren dat meer dan de helft van de bevraagde PRO-scholen al voor 1990 hiermee zijn begonnen. VSO-scholen hebben deze wettelijke taak niet en zijn hier pas relatief kort mee bezig. Wel zien vrijwel alle scholen arbeidstoeleiding als een kerntaak (96% van de scholen). Zij vinden het hun taak om de leerlingen goed voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Zie tabel 3.1.

Tabel 3.1 Wanneer is de school begonnen met arbeidstoeleiding?

	PRO	VSO cluster 3	VSO cluster 4	Totaal
	N=28	N=26	N=12	N=66 ¹
Voor 1990	64%	23%	8%	38%
1991-2000	32%	23%	17%	26%
2001-2006	4%	46%	75%	33%
2006-2011	0%	8%	0%	3%

¹ De overige tien scholen hebben geen antwoord gegeven op deze vraag.

Bron: Research voor Beleid

Ook de redenen waarom gestart is met arbeidstoeleiding verschillen tussen de verschillende typen scholen: PRO-scholen met name vanwege een wettelijke verplichting (39%), cluster 3-scholen vanwege een maatschappelijke verantwoordelijkheid (43%) en cluster 4 scholen omdat jongeren daar behoefte aan hadden (54%). Hoewel deze redenen als belangrijkste motieven zijn genoemd, was de reden om te starten met arbeidstoeleiding volgens de scholen vaak een combinatie van deze factoren.

3.2 Activiteiten rondom arbeidstoeleiding

Zowel PRO- als VSO-scholen besteden veel aandacht aan arbeidstoeleiding. Dit doen zij op verschillende manieren (zie tabel 3.1). De meest voorkomende activiteit ligt voor de hand: leerlingen lopen op meerdere momenten tijdens hun schoolloopbaan stage. Daarnaast besteden scholen aandacht aan arbeidsoriëntatie, training van specifieke vaardigheden en

bieden driekwart van de bevroagde scholen nazorg. Ook hier is een verschil tussen PRO- en VSO-scholen te zien, namelijk dat het activiteitenaanbod op PRO-scholen diverser is dan op VSO-scholen.

Tabel 3.2 Welke activiteiten onderneemt de school in het kader van arbeidstoeleiding?

	PRO	VSO cluster 3	VSO cluster 4	Totaal
	N=33	N=29	N=13	N=75
Stages	100%	97%	100%	99%
Arbeidsoriëntatie	94%	90%	77%	89%
Arbeidsspecifieke vakken	94%	76%	77%	84%
Training vaardigheden	97%	69%	85%	84%
Nazorg	88%	55%	69%	72%
Leerwerkplek	76%	38%	54%	57%

Bron: Research voor Beleid

Tijdens de diepte-interviews is dieper op deze activiteiten ingegaan en is met scholen gesproken over de manier waarop zij de arbeidstoeleiding op school hebben vormgegeven. De arbeidstoeleiding is op de verschillende type scholen grofweg hetzelfde opgebouwd.

Opbouw

De schoolperiode bestaat veelal uit een algemene, oriënterende fase en een meer beroepsgerichte fase. In de algemene fase, meestal de onderbouwperiode, volgen de leerlingen theorie- en praktijkvakken en wordt aandacht besteed aan werknemersvaardigheden. Bij de cluster 3 scholen is er soms minder aandacht voor de meer theoretische vakken, gezien de capaciteiten van de leerlingen die uitstromen naar dagbesteding. Dit in tegenstelling tot cluster 4 scholen, waar niet altijd praktijkvakken worden aangeboden in de theoretische leerwegen (uitstroom naar vervolgopleiding). Vaak behoort een arbeidsinteressesettest tot de oriënterende fase. Daarna volgt een meer beroepsgerichte fase, waarbij met name het stagelopen centraal staat. Deze fase begint meestal al in de onderbouw, en wordt intensiever in de bovenbouw. Een deel van de scholen, en met name de praktijkscholen omdat zij gericht zijn op uitstroom, werken hierbij volgens een individueel ontwikkelplan of een uitstroomprofiel. In dit plan, dat meestal wordt opgesteld als de leerling 16 jaar is, staat beschreven waar zowel school, ouders als de leerling verwacht dat de leerling uit zal stromen en hoe dit bereikt kan worden.

In de beroepsgerichte fase komen de leerlingen ook in contact met werkgevers. Uit de telefonische enquête blijkt dat de meeste leerlingen in contact komen met werkgevers vanaf hun derde leerjaar (63% van de scholen). Ook hier is stage de belangrijkste manier om in contact te komen met werkgevers (91%). Daarnaast bezoeken veel scholen met hun leerlingen bedrijven zodat leerlingen een indruk krijgen van hoe het er in een bedrijf aan toe gaat (76%). Verder lopen veel leerlingen een dagje mee en brengen bedrijven een bezoek aan de school om zich te introduceren.

Stages

De stages vormen de kern van de meer beroepsgerichte fase. Het is vaak lastig om ook nog praktijkvakken aan te bieden vanwege de verschillende stageroosters van de leerlingen. Meestal zijn er vaste dagen waarop leerlingen op school zijn. Uit de enquête blijkt dat er

gemiddeld vier stages per leerling zijn gedurende de schoolperiode. In het praktijkonderwijs ligt het aantal stages iets hoger dan in het VSO. De gemiddelde stageduur is 16-20 uur per week, maar alle scholen benadrukken het belang van maatwerk: het is afhankelijk van de leerling hoeveel stages er zijn, voor welke periode en voor hoeveel uur per week. Voor 81% van de scholen is het vinden van een stageplek een kernactiviteit van de school. Het is dan ook iemand op school die over het algemeen de stages organiseert (88%).

Uit de diepte-interviews blijkt dat de stages op verschillende manieren worden vormgegeven. Ook hier is een globale opbouw in aan te brengen, die voor alle typen scholen veelal hetzelfde is. De meeste scholen hebben ervoor gekozen om hun leerlingen eerst een interne of oriënterende stage aan te bieden voordat zij extern stage gaan lopen. Met name een interne stage is voor leerlingen een veilige en laagdrempelige manier om kennis te maken met werken en wat daarbij komt kijken. Een voorbeeld van een interne stage is het rondbrengen van koffie en thee. Naast interne stages bieden veel scholen leerwerkplekken. Dit kan intern zijn (bedrijven brengen dan werk naar de school), maar veel praktijkscholen hebben een (apart) terrein waar leerlingen werkervaring kunnen opdoen in een bedrijf. Bedrijven uit de omgeving brengen hier werk naar toe. Dit is niet altijd om te oefenen: vaak moet het werk kwalitatief goed en op tijd bij de opdrachtgevers worden afgeleverd. Praktijkscholen en VSO-scholen die niet over een eigen leerwerkbedrijf beschikken maar wel leerwerkplekken bieden, hebben contacten met bijvoorbeeld sociale werkbedrijven en arbeidstrainingcentra (ATC) waar leerlingen op dezelfde manier werkervaring kunnen opdoen. Echter, niet alle scholen bieden een dergelijk voortraject en leerlingen bij wie dit voortraject niet tot het curriculum behoort, beginnen direct aan een externe stage. In de laatste jaren van de schoolloopbaan lopen alle leerlingen minimaal één externe stage bij een bedrijf.

Voor veel cluster 3 leerlingen (ZMLK) is een stage bij een regulier bedrijf niet haalbaar. Deze leerlingen komen in aanmerking voor een stage bij de dagbesteding. Hiervoor moet een indicatie bij het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ) worden aangevraagd. Enkele scholen vinden het lastig dat de stages in de dagbesteding voor slechts één dag in de week zijn gedurende een half jaar.

Afstemming op arbeidsmarkt

De meeste scholen hebben profielen opgesteld, waar de leerling een keuze uit kan maken. De leerling volgt dan theorie- en praktijkvakken en stages in deze richting. De meest voorkomende profielen zijn groen, horeca, techniek, zorg en welzijn en (detail)handel. De keuze van de scholen voor juist deze profielen is gebaseerd op ervaring: de meeste leerlingen komen in één van deze sectoren terecht omdat hierbinnen werk is dat bij deze leerlingen past. Bovendien blijkt uit de telefonische enquête dat een groot deel van de scholen (85%) de leerwegen en activiteiten afstemt op de nabije arbeidsmarkt. Dit geldt met name voor praktijkscholen (94%). De reden hiervoor is dat in bovengenoemde sectoren het aanbod voor deze leerlingen het grootst is. Scholen vinden het daarom belangrijk om hun onderwijsaanbod af te stemmen op de arbeidsmarkt, omdat leerlingen na het verlaten van school dan een grotere kans hebben op het vinden van een baan. Enkele scholen (15%) stemmen echter bewust niet hun leerwegen af op de arbeidsmarkt. Zij bieden wel vakken en stages uit verschillende sectoren aan, maar leerlingen hoeven niet voor een specifieke richting te kiezen. Deze scholen zijn van mening dat leerlingen een brede opleiding moeten krijgen, waardoor ze ook breder inzetbaar zijn en makkelijker een baan kunnen vinden. Ook is het

volgens deze scholen belangrijk dat een jongere kan kiezen tussen banen. Het is niet bekend of dit tot betere resultaten leidt.

Werknemersvaardigheden

Alle scholen besteden tot slot aandacht aan werknemersvaardigheden. Dit start vaak al in de algemene fase, maar de belangrijkste leerschool vormt de praktijk. De meeste vaardigheden leren de leerlingen *on the job*, bij de interne stages, leerwerkplekken en externe stages. Hiervoor gebruiken scholen vaak ook een registratiesysteem, waarbij de geleerde vaardigheden kunnen worden afgetekend. Voorbeelden van werknemersvaardigheden waar aandacht aan wordt besteed zijn op tijd komen, omgang met instructies, werkhouding, tempo en het afronden van een opdracht. Veel scholen besteden ook buiten de stages aandacht aan werknemersvaardigheden. Enkele scholen doen dit via speciale lesmethodes, anderen via theorie- of praktijkvakken. Bijna alle scholen noemen in dit kader ook de training van sociale vaardigheden, waarbij veel van de werknemersvaardigheden aan bod komen. Immers, omgang met collega's is zowel een sociale vaardigheid als een werknemersvaardigheid, evenals het kunnen om hulp vragen. Eén bezochte school is van mening dat het aanleren van werknemersvaardigheden zelfs belangrijker is dan het leren van een vak, omdat het tweede ook na het verlaten van de school geleerd kan worden.

Financiële middelen

De meeste scholen maken gebruik van hun reguliere middelen om activiteiten voor arbeidstoeleiding op te zetten en uit te voeren (95% van de scholen). Dit geldt in ieder geval voor alle PRO-scholen, omdat zij hiervoor vanuit hun wettelijke taak ook de financiële middelen voor krijgen. Een deel van de VSO-scholen die wij gesproken hebben vinden het lastig om alle activiteiten te kunnen financieren. Het voortgezet speciaal onderwijs ontvangt geen middelen die specifiek voor arbeidstoeleiding zijn bedoeld, in tegenstelling tot de praktijkscholen. Andere VSO-scholen geven aan hier geen moeite mee te hebben en korten op andere zaken.

Zowel VSO- als PRO-scholen maken daarnaast gebruik van middelen uit het Europees Sociaal Fonds (ESF; in totaal 55% van de scholen). Echter, niet alle scholen komen hiervoor in aanmerking. Het gevolg hiervan is dat scholen soms starten met activiteiten die ze het jaar daarna niet meer kunnen voortzetten. Bovendien merken alle scholen op dat ze de administratieve lasten rondom de ESF-subsidie hoog vinden.

Een enkele school maakt gebruik van subsidie van de gemeente voor nazorg of ontvangt middelen via sponsoring.

3.3 Resultaten arbeidstoeleiding

De meeste scholen zijn bekend met (een indicatie van) de resultaten van arbeidstoeleiding. Vrijwel alle leerlingen hebben na het verlaten van de school een arbeidsplaats, vervolgopleiding, dagbesteding of andere plek gevonden. Scholen zorgen over het algemeen voor deze plaatsingen.

Een PRO-school zegt: *"We laten ze pas van school als ze een baan hebben"*.

PRO-scholen zijn verplicht de uitstroommonitor in vullen. Precieze aantallen met betrekking tot onder andere uitstroom en plaatsingen zijn hier terug te vinden. Voor het VSO is er

geen soortgelijke monitor. Tijdens de belronde is de scholen daarom gevraagd of de scholen een schatting van de uitstroomgegevens konden geven, zie tabel 3.3.

Tabel 3.3 Geschatte uitstroom leerlingen

	PRO	VSO cluster 3	VSO cluster 4	Totaal
	N = 33	N = 29	N = 13	N = 75
Vervolgopleiding	46%	11%	54%	35%
Dagbesteding	3%	58%	14%	28%
Regulier bedrijf	31%	10%	13%	20%
Anders	13%	10%	22%	13%
Sociale Werkvoorziening	6%	16%	2%	10%
Kunnen niet worden geplaatst	3%	2%	3%	3%

Bron: Research voor Beleid

Op basis van bovenstaande gegevens kan ruwweg kan de volgende verdeling worden gemaakt:

- VSO cluster 3 leerlingen stromen met name uit naar dagbesteding (de ZMLK-leerlingen)
- VSO cluster 4 leerlingen stromen met name uit naar een vervolgopleiding
- PRO leerlingen stromen met name uit naar een regulier bedrijf (met of zonder Wajong) of een vervolgopleiding

Bij deze verdeling is het belangrijk te vermelden dat leerlingen van alle typen scholen ook op alle verschillende werkplekken terecht komen: cluster 3 leerlingen kunnen uitstromen naar een reguliere werkplek, PRO-leerlingen kunnen ook in de dagbesteding terechtkomen. Veel PRO-scholen menen een trend te zien van leerlingen die kiezen voor een vervolgopleiding. Momenteel proberen zij hun onderwijsaanbod hierop af te stemmen.

Opvallend zijn de lage uitstroompercentages voor de sociale werkvoorziening. Dit wordt veroorzaakt door de lange wachtlijsten die hiervoor gelden. De meeste scholen noemen wachtlijsten van zes tot zeven jaar. Dit wordt soms ondervangen door een leerling stage te laten lopen bij een sociale werkvoorziening totdat er een plaats vrijkomt. Voor andere leerlingen moet uitgeweken worden naar dagbesteding of een regulier werkplek, die beide meestal niet geschikt zijn. Veel cluster 3 scholen zijn van mening dat sociale werkvoorziening vooral voor hun leerlingen van belang zijn, omdat er dan meer uit de jongeren te halen is.

Bij de categorie anders gaat het in de meeste gevallen om trajecten bij een re-integratiebedrijf, verhuizingen of voortzetting van het onderwijs op een andere school.

Scholen sturen op verschillende manieren hun uitstroom richting arbeid: door het maken van uitstroomprofielen, het aanleren van werknemersvaardigheden, het invullen van de uitstroommonitor, maatwerk en het zorgen voor een passende plek na het verlaten van de school. Bijna driekwart van de scholen stuurt de resultaten van de arbeidstoeleiding. PRO-scholen stellen zelfs doelstellingen: *“We willen dat 90% van de leerlingen na het verlaten van de school een baan heeft, na twee jaar willen we dat nog minimaal 75% werkzaam is”*.

Duurzaamheid

Scholen hebben wisselend zicht op de duurzaamheid van de plaatsingen. Praktijkscholen hebben zichzelf verplicht elke leerling twee jaar te volgen en hebben daarom goed zicht op de loopbaan van hun leerlingen gedurende die twee jaar. Het algemene beeld dat deze scholen schetsen is dat na twee jaar bijna alle leerlingen nog steeds werk hebben, maar dat een gedeelte van de jongeren wel gewisseld is van werkplek. Dit heeft te maken met interesses van de jongere, maar ook met tijdelijke jaarcontracten die niet worden verlengd. Vooral in de detailhandel is dit lastig, omdat de jongeren daar concurreren met goedkope, jonge krachten, die bijvoorbeeld in een supermarkt werken als bijbaan. Wat betreft vervolgoopleidingen zien scholen dat het jongeren vaak niet lukt om een vervolgopleiding af te ronden, omdat het niveau vaak toch te moeilijk voor hen is en de overstap van PRO naar MBO te groot. Een MBO niveau 1 opleiding is drempelloos, waardoor alle leerlingen toegang hebben tot deze opleidingen, ongeacht hun capaciteiten. *“Steeds meer PRO-leerlingen willen een vervolgoopleiding gaan doen, maar daar is MBO niveau 2 voor nodig. De meeste leerlingen hebben echter een achterstand op Nederlands, Engels en Wiskunde die ze niet meer inhalen”*. Jongeren kiezen vrijwel altijd voor een BBL opleiding, waarbij ze naast hun opleiding werken.

VSO-scholen zijn niet verplicht de jongeren na het verlaten van de school te volgen en hebben dan ook minder zicht op de duurzaamheid van de plaatsingen. Een deel van de VSO-scholen volgen leerlingen wel op eigen initiatief. Ook horen scholen via contacten op stageplaatsen, dagbesteding, UWV of MEE hoe het gaat met de jongere. Wat betreft reguliere werkplekken hebben VSO-scholen evenals bij de PRO-scholen het idee dat leerlingen na een aantal jaar nog steeds werk hebben, maar dat jongeren wel gewisseld zijn van plek. Cluster 3 scholen hebben daarnaast de indruk dat jongeren die uitstromen naar de dagbesteding hier blijven, maar soms toch ook op een andere plek terecht komen. Cluster 4 scholen hebben de impressie dat hun leerlingen het vaak niet redden op een ROC opleiding, omdat de overstap van VSO naar ROC te groot is (weinig overzicht, weinig begeleiding). Kanttekening bij deze constatering is dat het om een inschatting van de VSO-scholen gaat en niet om geregistreerde gegevens.

Nazorg

Bijna alle scholen bieden of organiseren nazorg nadat de leerling de school heeft verlaten (89% van de scholen). Met name het percentage bij de PRO-scholen is hoog (97%). Dit is te verklaren door de verplichting die PRO-scholen zichzelf opgelegd hebben: een PRO-school moet een schoolverlater gedurende een periode van twee jaar volgen. De scholen voelen zich in deze periode ook verantwoordelijk voor het slagen van de arbeidsparticipatie.

“We hebben één tot twee keer per jaar contact met de leerling, het bedrijf en de ouders. We gaan langs of hebben telefonisch contact. Eens per twee jaar is er een terugkomavond.”

Nazorg wordt door PRO- en VSO-scholen op verschillende manieren vormgegeven. De meest voorkomende contacten zijn een bezoek van school aan de werkplek en telefonisch contact op initiatief van school. Verder organiseren scholen terugkomavonden voor oudleerlingen en wordt er soms een brief of enquête naar de leerling gestuurd. Sommige scholen hebben een vast netwerk waar de leerling wordt besproken. Leerlingen vinden het ook leuk om langs te gaan op hun oude school. Scholen bieden actieve nazorg (zelf de jongere

of werkgever benaderen) of passieve nazorg (jongere of bedrijf kan contact opnemen met school indien er zich problemen voordoen). Enkele scholen hebben een eigen stagebureau die ook de nazorg op zich neemt. De frequentie van het contact wisselt ook per school, maar vaak is de nazorg in het eerste jaar het meest intensief. Meestal gaat het om meerdere contactmomenten per jaar. Al het contact is erop gericht om te achterhalen of het goed gaat op de werkplek: zijn er zaken waar de jongere of de werkgever problemen mee heeft? Is er extra hulp of begeleiding nodig? Indien er problemen zijn, neemt school het heft in handen en schakelt de juiste hulp in.

Enkele VSO-scholen merken op dat ze over te weinig middelen beschikken om de nazorg vorm te kunnen geven (*"We bellen, er is geen geld voor nazorg"*). VSO-scholen die nog geen nazorg bieden, zijn op dit moment bezig met het onderzoeken van mogelijkheden om dit op te zetten.

De samenwerking met UWV en in de regionetwerken wordt behandeld in hoofdstuk 4.

3.4 Conclusie

Alle PRO- en VSO-scholen houden zich op dit moment bezig met een vorm van arbeidstoeleiding. PRO-scholen zijn hier al langer mee bezig dan VSO-scholen en hun aanbod is dan ook meer ontwikkeld dan dat van de VSO-scholen. Bijna alle scholen zien arbeidstoeleiding als een kerntaak. De arbeidstoeleiding bestaat veelal uit een meer algemene, oriënterende fase en een meer beroepsgerichte fase. In de beroepsgerichte fase staan de stages centraal. De meeste scholen hebben profielen opgesteld waarmee ze hun onderwijs afstemmen op de arbeidsmarkt. Tot slot wordt veel aandacht besteed aan werknemersvaardigheden.

De meeste scholen zijn ook bekend met (indicatie van) de resultaten van de arbeidstoeleiding. Vrijwel alle leerlingen hebben na het verlaten van de school een plek gevonden. Cluster 3 leerlingen stromen met name uit naar de dagbesteding, cluster 4 leerlingen naar een vervolgopleiding en PRO-leerlingen naar een regulier bedrijf of vervolgopleiding. Er is wisselend zicht op de duurzaamheid van deze plaatsingen. Dit hangt ook samen de nazorg die scholen bieden. PRO-scholen hebben zichzelf verplicht hun leerlingen twee jaar na het verlaten van de school te volgen en hebben dan ook goed zicht op de duurzaamheid. VSO-scholen hebben deze verplichting niet, en bieden nazorg op eigen initiatief of horen via contacten bij stageplaatsen en dagbesteding hoe het met de jongere gaat. De meeste jongeren hebben na twee jaar vrijwel altijd werk, doen een vervolgopleiding of dagbesteding, maar zijn wel vaak van plaats gewisseld.

4 Samenwerking

In dit hoofdstuk staat de samenwerking tussen scholen en andere partijen centraal. Om arbeidstoeleiding goed vorm te kunnen geven, werken scholen samen met partijen als werkgevers, UWV, gemeenten en MEE. Maar ook in de transitie van school naar werk is samenwerking noodzakelijk. Samenwerking met externe partijen kan structureel zijn, bijvoorbeeld in de regionetwerken, of maatwerk, waarbij per leerling de juiste samenwerkingspartners worden opgezocht. Hierbij bestaan ook regionale verschillen. Eerst bespreken we met wie scholen samenwerken en vervolgens of er regionetwerken zijn en hoe deze eruit zien. Ook gaan we in op regionale verschillen en overeenkomsten.

4.1 Samenwerking met externe partijen

Scholen moeten met veel partijen samenwerken om arbeidstoeleiding mogelijk te maken. Met name tijdens het zoeken naar een stageplek, maar ook bij een vaste plaatsing en voor bijkomende problemen waar de jongeren mee te maken krijgen (bijvoorbeeld vervoer en psychische problemen). In onderstaande tabel zijn de meest voorkomende samenwerkingspartners weergegeven. De scholen die wij gesproken hebben zijn over het algemeen tevreden over de samenwerking met externe partijen. Ook het UWV en MEE zijn tevreden. De belangrijkste indicator voor een goede samenwerking is volgens alle partijen het hebben van korte lijnen en de juiste contactpersonen.

Tabel 4.1 Welke partijen spelen een rol bij arbeidstoeleiding op school?

	PRO N=33	VSO cluster 3 N=29	VSO cluster 4 N=13	Totaal N=75
UWV	100%	90%	69%	91%
MEE	88%	79%	69%	81%
Ouders	76%	79%	85%	79%
Re-integratiebedrijven	88%	52%	38%	65%
Anders	58%	69%	77%	65%
Gemeente	73%	41%	69%	60%
(Oud-)Leerlingen	61%	52%	46%	55%
(Bureau) Jeugdzorg	45%	21%	69%	40%
Kenniscentra	52%	24%	31%	37%
GGZ	36%	14%	31%	27%

Bron: Research voor Beleid

De scholen is tevens gevraagd een prioritering aan te brengen (belangrijke en minder belangrijke samenwerkingspartners). Eenderde van de scholen zegt geen prioritering te kunnen maken. Hiervoor geven zij twee argumenten: alle partijen zijn van belang en het gaat bij samenwerking om maatwerk, het is afhankelijk van de situatie van de leerling.

UWV en MEE

Het UWV is niet alleen de meest genoemde maar ook de belangrijkste samenwerkingspartner van de scholen. Het UWV is een overlegpartner. Veel scholen hebben een vast contactpersoon bij het UWV en arbeidsdeskundigen van het UWV gaan in sommige regio's regelmatig bij scholen langs. Zowel de respondenten van het UWV als de scholen merken dat de caseload van de arbeidsdeskundigen steeds groter wordt, waardoor niet al het gewenste contact altijd mogelijk is.

Een arbeidsdeskundige van het UWV vertelt: *“Op het moment maken we een beweging naar de scholen toe. Het landelijke beleid van UWV is dat arbeidsdeskundigen steeds eerder in de schoolloopbaan de leerling in beeld brengen. Om te beginnen wordt nu in de regio aandacht besteed aan uitstromers. De meeste leerlingen kunnen niet op hun stageplek blijven. Wij willen proberen om door al in het laatste jaar de school te bezoeken een beeld te krijgen van de leerling.”*

Ook Stichting MEE is een vaste samenwerkingspartner van de scholen, maar is volgens de scholen minder belangrijk dan het UWV. Bij veel scholen is, net zoals bij het UWV, een vaste consulent verbonden aan de school. MEE ondersteunt ouders en leerlingen met een handicap bij zaken op allerlei leefgebieden, maar in deze context met name wanneer hulp in de thuissituatie nodig is. Vaak zijn ouders en leerlingen al bij MEE in beeld voordat met arbeidstoeleiding wordt gestart. Het UWV en MEE zijn al gedurende de schoolloopbaan van de jongere in beeld. Zij blijven vaak ook betrokken bij de leerling als deze de school al verlaten heeft: UWV in het geval van een jongere met een Wajongvoorziening, MEE indien ondersteuning op andere leefgebieden wenselijk is.

Ouders en leerlingen

Voor veel scholen is de samenwerking met ouders en leerlingen van belang. De meeste scholen hebben vaste overlegmomenten met ouders en leerlingen in de schoolperiode en overleggen ook met hen over welke traject gevolgd gaat worden. Scholen vinden dat ouders zich zowel passief als actief opstellen, dit hangt sterk af van de persoon. De rol van ouders en leerlingen bij het aanvragen van de Wajong wordt uitgebreider besproken in hoofdstuk 6.

Gemeente en reïntegratiebedrijven

De gemeente en re-integratiebedrijven komen in beeld als de leerling stage loopt of de school verlaat. Voor leerlingen van VSO-scholen moet vaak vervoer worden geregeld, hiervoor moet de gemeente worden benaderd. Daarnaast zijn de gemeente en de re-integratiebedrijven partijen die leerlingen op verschillende momenten kunnen opvangen. Leerlingen kunnen via het UWV bij een re-integratiebedrijf terechtkomen, die met de leerling op zoek gaat naar een passende werkplek. Als school al weet dat een jongere bij een re-integratiebedrijf terecht gaat komen, wordt al tijdig contact gezocht met deze partij.

Een aantal reïntegratiebedrijven maakt voorzichtig een beweging richting de scholen. Enkele scholen vertellen dat re-integratiebedrijven hen benaderen om leerlingen te 'werven' voor een (jobcoach)traject. De scholen die dit hebben aangegeven vinden dit geen prettige ontwikkeling. Ze houden de re-integratiebedrijven op afstand maar houden wel hun ogen en oren goed open, voor het geval een re-integratiebedrijf goed bij een leerling past. In dat geval kan school het UWV adviseren.

Indien een jongere na het verlaten van de school gedurende een langere periode geen werk kan vinden en ook geen Wajong ontvangt, komt deze uiteindelijk in de Wet Investeren in Jongeren (Wet WIJ) terecht, die stelt dat de gemeente voor jongeren tot 27 jaar een passende baan of vervolgopleiding moet verzorgen. Aan enkele netwerken nemen zowel scholen als de gemeente deel, waardoor scholen via die route in contact komen met de gemeente (in het geval van de WIJ is dit dus niet tijdens de schoolloopbaan van de jongere).

Overige partijen

Met (Bureau) Jeugdzorg, de GGZ en de kenniscentra hebben de scholen geen vaste samenwerking. Deze partijen worden ingeschakeld op momenten dat het nodig is. Deze partijen zijn ook het minst belangrijk voor de scholen als het gaat om arbeidstoeleiding.

Een laatste categorie waar scholen veel mee samenwerken en die ook belangrijk voor hen is, is de categorie 'anders'. Dit is een diverse groep. Partijen die worden genoemd zijn andere scholen uit de regio, reïntegratiebedrijven, jobcoachorganisaties, zorginstellingen (dagbesteding), ROC's en SW-bedrijven.

Werkgevers

Tot slot is de scholen gevraagd naar samenwerking met werkgevers. De meeste scholen zijn van mening dat de samenwerking met (toekomstige) werkgevers goed verloopt (72% van de scholen), in ieder geval bij het vinden van een stageplek. Hierbij wordt de vacature zoveel mogelijk afgestemd op de mogelijkheden van de jongere ('jobcarving'). Met name de praktijkscholen zijn tevreden (82%). De meeste scholen beschikken over een uitgebreid stagenetwerk (92% van de scholen): per school gaat het om minimaal 100 contacten. Enkele scholen hebben bestanden van 500 beschikbare stageplaatsen.

Tijdens de diepte-interviews plaatsen veel scholen echter een kanttekening over de tevredenheid van samenwerking met werkgevers. De scholen ervaren dat werkgevers veelal openstaan voor stageplaatsen, maar dat het lastig is om een stageplek om te zetten in een (tijdelijk) arbeidscontract. Een Wajong geeft hierbij regelmatig de doorslag, vanwege de extra middelen die hiermee voor de werkgever beschikbaar komen. Toch zijn er werkgevers die huiverig zijn om een jongere van een PRO of VSO school aan te nemen. Het is lastig voor de scholen om aan te geven waar dit aan ligt, het heeft in ieder geval te maken met de capaciteiten van de jongere. Bovendien blijft het lastig om nieuwe werkgevers te vinden die bereid zijn een jongeren in dienst te nemen. Sommige scholen nemen daarom het heft in eigen handen: *"Wij doen alleen zaken met bedrijven die leerlingen uiteindelijk ook een vaste plek willen aanbieden"*. Het lukt deze scholen meestal ook om alle jongeren na het verlaten van de school geplaatst te krijgen.

4.2 Samenwerking in regionetwerken

De meeste scholen participeren in een regionetwerk (79% van de scholen), PRO en cluster 3 scholen meer (beide 85% van de scholen) dan cluster 4 scholen (54%). De scholen zijn over het algemeen tevreden over de samenwerking in de regionetwerken (79%), vooral de PRO-scholen zijn tevreden (89%).

Regionetwerken zijn op verschillende manieren vormgegeven. Een klein regionetwerk bestaat alleen uit stagecoördinatoren van verschillende scholen, een groot regionetwerk uit

veel verschillende partijen waaronder het UWV, MEE, reïntegratiebedrijven, sociale werkbedrijven, dagbestedingsinstellingen, gemeenten, grote werkgevers, ROC's en alle scholen uit de regio. Sommige netwerken komen met enige regelmaat samen (meerdere keren per schooljaar), anderen incidenteel. Voorzitter is het UWV, MEE of een stagecoördinator. In sommige regio's bestaan geen regionetwerken. Daar is alleen een overleg op school waar ook UWV en MEE deel van uitmaken of is er helemaal geen (structureel) overleg. Een deel van de netwerken bestaat al lang, anderen zijn in wording. Ook de functie van de regionetwerken verschilt. In sommige netwerken wordt alleen informatie uitgewisseld. In andere netwerken worden individuele leerlingen besproken. Dit zijn meestal leerlingen waarbij de transitie van school naar werk niet goed verloopt of die in de eerste jaren op de arbeidsmarkt dreigen uit te vallen.

Scholen ervaren dat in goed functionerende netwerken de betrokkenheid van alle partijen groot is omdat alle partijen met dezelfde jongeren en problematiek werken: men heeft elkaar nodig en maakt gebruik van elkaars expertise. Er is in deze netwerken altijd een instantie die zich over een leerling ontfermt, waardoor leerlingen niet uit beeld raken. *"Iedereen heeft met dezelfde problemen te maken en men maakt gebruik van elkaars expertise"*. In minder goed functionerende regionetwerken ervaren scholen dat de resultaten van de netwerken matig zijn: er wordt teveel gepraat, maar is men weinig actief en afwachtend en stemt men niet op elkaar af. Ook kan het zijn dat een regionetwerk te groot is, waardoor niet alle informatie voor alle aanwezige partijen relevant is en individuele leerlingbesprekingen voor andere scholen niet van belang zijn. *"Er wordt veel gekletst maar het resultaat is pover. Dit heeft ook te maken met onze eigen kleine populatie"* (respondent van een cluster 3 school met meervoudig gehandicapte kinderen).

In regio a bestaat het regionetwerk 'Pro-Werk'. Aan dit 6-wekelijkse overleg nemen veel partijen deel: UWV (voorzitter), Stichting MEE, ROC, reïntegratiebedrijven, de gemeente (jongerenloket) en een aantal praktijkscholen. Niet alle scholen uit de regio nemen deel aan het netwerk, er zijn bijvoorbeeld geen VSO-scholen vertegenwoordigd. In het netwerk worden alle schoolverlaters besproken en wordt er per leerling een concreet actieplan opgesteld waarbij voor elke partij de rol duidelijk is. Men is erg tevreden over dit regionetwerk dat al 15 jaar bestaat. Vanwege het intensieve contact en de korte lijnen zijn alle leerlingen altijd in beeld. Alle partijen voelen zich betrokken en verantwoordelijk voor de leerlingen.

In regio b bestaat geen regionetwerk. Dit is er voorheen wel geweest. Omdat in dit netwerk leerlingen werden besproken die niet voor alle aanwezige partijen relevant waren en met name niet voor alle scholen, is het netwerk afgeschaft. Nu is er per school structureel overleg tussen de stagecoördinator, UWV en MEE. In dit overleg worden leerlingen individueel besproken. De scholen zijn erg tevreden over deze werkwijze. De lijnen zijn kort en de bijeenkomsten nuttig. Verder zijn er per school contacten met de gemeente en andere externe partijen.

In regio c is er geen regionetwerk. Alle scholen hebben een eigen netwerk met verschillende instanties. Er bestaan verschillende 'eilandjes' waar vrijwel geen contact tussen is. Deze zouden volgens zowel de scholen als UWV meer gebundeld mogen worden. Scholen hebben op diverse manieren contact met UWV en hebben daar ook allen een andere mening over. De meeste scholen hebben wel een vaste contactpersoon, maar met deze persoon is vrijwel alleen telefonisch contact. Bij de ene school is het contact ter controle van een Wajong-aanmelding, bij de andere school voor algemene informatie-uitwisseling. Contactpersonen van het UWV komen bij geen van de scholen structureel langs op school. Men zoekt elkaar op als het nodig is. Sommige scholen zijn tevreden over deze werkwijze ('het is nu eenmaal zo'), van andere scholen zou het contact met externe partijen intensiever mogen.

Regionale vergelijking

Naar aanleiding van de verschillende vormen van samenwerking die er in de regio's bestaan is bekeken of er verschil is in uitstroomresultaten en Wajongaanvragen per regio. De uitstroomgegevens van scholen (percentages leerlingen naar regulier bedrijf, vervolgopleiding, enzovoorts) zijn uitgesplitst per regio en onderling met elkaar vergeleken. Ook is een uitsplitsing gemaakt op het aantal plaatsingen bij een regulier bedrijf en het aantal Wajongaanvragen. Tot slot is per regio de tevredenheid van samenwerking in de regionetwerken en met UWV bekeken.

Uit bovenstaande vergelijkingen is geen eenduidige lijn naar voren gekomen. In regio's waar men tevreden was over de samenwerking waren de uitstroomresultaten niet beter en het aantal Wajongaanvragen niet minder dan in regio's waar men minder tevreden was over de samenwerking. Bovendien gaat het om zeer kleine verschillen: over het algemeen zijn alle regio's tevreden over de samenwerking en hangen uitstroomresultaten en het aantal Wajongaanvragen samen met het type leerling (cluster 3, 4 of PRO).

4.3 Conclusie

Scholen werken met verschillende externe partijen samen om arbeidstoeleiding en de transitie van school naar werk succesvol vorm te geven. De meest genoemde en belangrijkste partij is het UWV. Voor veel scholen is het UWV een overlegpartner. Veel scholen hebben een vast contactpersoon bij het UWV en arbeidsdeskundigen van het UWV gaan in een deel van de geselecteerde regio's regelmatig bij scholen langs. Ook ouders zijn belangrijk voor het slagen van de arbeidstoeleiding. De samenwerking met werkgevers bij het vinden van een stageplek verloopt over het algemeen goed. Echter, scholen ervaren dat het lastig is om een stageplek om te zetten in een (tijdelijk) arbeidscontract. Werkgevers zijn hier toch nog terughoudend in. Een Wajong kan hierbij doorslaggevend zijn vanwege de voorzieningen voor de werkgevers.

De meeste scholen participeren in een regionetwerk. Er zijn kleine regionetwerken, bestaande uit alleen stagecoördinatoren, en grote netwerken, bestaande uit partijen als de scholen, het UWV, MEE, ROC's, re-integratiebedrijven en dagbestedingsinstellingen. Dit is per regio apart vormgegeven, afhankelijk van de partners in de regio.

5 Visie op arbeidsparticipatie en de Wajong

De visie van scholen op arbeidsparticipatie is bepalend voor hun werkwijze met betrekking tot het wel of niet adviseren van de Wajong. Voor een leerling waarvan verwacht wordt dat deze niet zelfstandig kan participeren op de arbeidsmarkt, zal de kans groter zijn dat een school adviseert een Wajong aan te vragen. Ook is het belangrijk te weten of scholen de arbeidsmarkt wel of niet toegankelijk vinden. Daarnaast is de visie van de school op de Wajong van belang: is de Wajong volgens de scholen een goed instrument voor het toeleiden naar werk? En hoe staan de scholen tegenover de nieuwe Wajong? De antwoorden op deze vragen komen in dit hoofdstuk aanbod.

5.1 Visie op arbeidsparticipatie

Perspectief op de arbeidsmarkt

PRO- en VSO-scholen verschillen van mening wanneer het gaat om toegankelijkheid van de arbeidsmarkt voor hun leerlingen. PRO-scholen vinden de arbeidsmarkt wel toegankelijk (70% van de scholen), in tegenstelling tot de VSO-scholen: 79% van de cluster 3 en 64% van de cluster 4 scholen vindt de arbeidsmarkt niet toegankelijk. Dit hangt waarschijnlijk samen met de kansen die zij zien voor hun leerlingen: 81% van de PRO-scholen vinden dat hun leerlingen gemiddelde tot goede kansen hebben op de arbeidsmarkt, terwijl 76% van de VSO-scholen vinden dat hun leerlingen gemiddelde tot slechte kansen hebben. Belangrijke factoren bij het wel of niet slagen van de leerling op de arbeidsmarkt zijn de capaciteiten van de leerling, motivatie van de leerling, de arbeidsmarkt zelf en de inzet van de school.

Uit de diepte-interviews komt naar voren dat de toegankelijkheid van de arbeidsmarkt samenhangt met de werkgelegenheid. In de afgelopen jaren was deze minder goed, waardoor er ook minder kansen voor deze jongeren waren. In deze situatie treedt nu verbetering op, wat gunstig is voor de leerlingen. Daarnaast hebben veel werkgevers toch een financiële prikkel nodig om een jongere in dienst te nemen. Bovendien is het afhankelijk van de regio: in de minder stedelijke gebieden lijkt de sociale cohesie sterker te zijn en werkgevers zijn in deze regio's eerder geneigd zich te ontfemen over een jongere. Toegankelijkheid heeft daarnaast ook te maken met bekendheid: in gebieden waar de jongeren meer in beeld zijn en waar de werkgevers bekend zijn met de jongeren, is er meer bereidheid tot het aannemen van een jongere. Hiervoor is de stage een belangrijk middel, op deze manier kan een werkgever een beeld krijgen van de capaciteiten van de jongere.

Scholen ervaren dat het uiteindelijk afhangt van de wil en motivatie van zowel de werkgever als de jongere om arbeidsparticipatie te laten slagen. Ondanks dat er wel bereidheid is onder de werkgevers, blijft het voor scholen een hele klus om alle leerlingen op de best passende plek te krijgen. *“Werkgevers zijn bereidwillig en sociaal, maar het in dienst nemen is lastig vanwege de noodzakelijke begeleiding.”*

Ondersteuning

Alle scholen zijn van mening dat een bepaalde vorm van ondersteuning noodzakelijk is voor de leerling na het verlaten van de school. De soort ondersteuning en hoe lang deze ondersteuning noodzakelijk is verschilt per type leerling. Volgens 70% van alle scholen is in ieder geval ondersteuning in de beginfase en in de eerste werkjaren van belang. Slechts 1% van de scholen zegt ook leerlingen te hebben die geen ondersteuning nodig hebben. Volgens de helft van de cluster 3 scholen zal ondersteuning voor hun leerlingen niet alleen in de beginfase maar altijd nodig blijven.

Ook het UWV benadrukt het belang van ondersteuning: *“Wajongers zijn net als gewone jongeren, maar bij hen zijn bepaalde zaken uitvergroet, zoals de puberteit en effecten die bepaalde situaties op ze hebben. Ze hebben meer begeleiding en ondersteuning nodig. Deze jongeren moeten zekerheid hebben, geen verrassingen.”*

Voor alle leerlingen die in een regulier bedrijf terecht komen noemen alle scholen dezelfde ondersteuning: de aanwezigheid van een persoon die de leerling begeleidt. In de eerste periode is een intensieve begeleiding van belang omdat jongeren direct feedback moeten krijgen op hetgeen wat zij doen. De begeleiding moet niet alleen werkinhoudelijk zijn, maar ook op het gebied van werknemersvaardigheden en sociaal-emotionele zaken. Na de eerste periode is het van belang dat dit aanspreekpunt blijft, zodat de jongere op deze persoon kan terugvallen. De scholen zijn van mening dat zowel in de eerste fase als in de periode daarna het niet uitmaakt of de begeleider een jobcoach is of iemand vanuit het bedrijf. Het gaat erom dat deze persoon affiniteit heeft met de doelgroep, inzicht heeft in de problematiek en dat de begeleider de tijd heeft om de jongere te begeleiden. Daarom is het in de meeste gevallen handig om in de eerste fase een jobcoach in te zetten.

Naast ondersteuning vanuit de arbeidsmarkt is ook ondersteuning vanuit school (83% van de scholen; nazorg), ouders (73%), de sociale omgeving (64%) en de Wajong (60%) van belang om de arbeidsparticipatie succesvol te maken.

Cluster 3 leerlingen hebben intensieve begeleiding nodig op alle leefgebieden, niet alleen tijdens het werk. Een groot deel van deze leerlingen komt in de dagbesteding terecht en gaat begeleid wonen, waar deze ondersteuning geboden wordt.

5.2 Visie op de Wajong

Tijdens de belronde is de scholen gevraagd wat hun mening is over de Wajong: positief (leidt toe naar arbeid), neutraal (inkomsondersteuning) of negatief (stigmatiserend). Driekwart van de scholen is positief over de Wajong (75%), de PRO-scholen zijn het meest positief (82%). Een kleine groep scholen staat neutraal tegenover de Wajong (17%), waarvan de groep cluster 3 scholen het grootst is (28% van de cluster 3 scholen). Slechts 5% van de scholen vindt de Wajong stigmatiserend, dit zijn allen cluster 3 scholen.

Wajong bij regulier werk

Alle scholen zijn van mening dat de Wajong een goed en belangrijk instrument is om jongeren aan het werk te krijgen die dit niet op eigen kracht kunnen. Het is volgens hen niet de bedoeling dat alle jongeren een Wajong ontvangen: jongeren die geen ondersteuning nodig hebben, moeten ook geen Wajong aanvragen (*“Alleen als we echt denken dat de leerling het nodig heeft”*). Vooral de praktijkscholen benadrukken deze visie. De Wajong biedt de

jongeren, volgens de scholen, de mogelijkheid om volledig mee te draaien in een bedrijf. Zonder Wajong zijn de mogelijkheden beperkt. Het is een hulpmiddel om aan werk te komen: een deel van de jongeren zijn zonder Wajong niet te plaatsen en komen anders thuis te zitten. Alle regelingen die onder de Wet Wajong vallen zijn volgens de scholen belangrijk, maar wel op verschillende manieren.

Om een baan te vinden voor de jongere zijn de regelingen voor de werkgevers zeer belangrijk. Daarom zijn deze regelingen volgens de scholen in eerste instantie het belangrijkste. Zonder deze regelingen worden sommige leerlingen niet aangenomen. Met name de regelingen die zorgen voor een financiële compensatie zijn een extra stimulans voor de werkgever. Hierdoor wordt de drempel verlaagd en kunnen scholen werkgevers over de streep trekken. Belangrijke regelingen volgens de scholen zijn loondispensatie, loonkostensubsidie¹, premiekortingen en de no-riskpolis.

Op het moment dat een jongere daadwerkelijk in dienst is, is de jobcoach belangrijk om te zorgen voor een goede ondersteuning en begeleiding. Echter, de scholen zijn van mening dat een jobcoach niet altijd noodzakelijk is. Soms is de begeleiding op de werkplek al goed of biedt de school intensieve nazorg. Desalniettemin is een jobcoach, met name in de eerste fase, een belangrijke factor voor het slagen van de arbeidsparticipatie.

Wat betreft de uitkering zijn de scholen het erover eens dat deze niet zozeer bijdraagt aan de arbeidstoeleiding, maar wel belangrijk is voor het levensonderhoud van de jongere. Het is volgens hen belangrijk dat een jongere voor zichzelf kan zorgen en daarbij is een aanvulling van het inkomen tot het minimumloon onmisbaar. Daarnaast zorgt de uitkering voor een vangnet, mocht de jongere toch opeens een baan verliezen.

Een belangrijke bijkomstigheid van de Wajong is volgens de scholen dat een jongere na het verlaten van de school in beeld is bij het UWV. Jongeren in de Wet Wajong zijn kwetsbaar en er bestaat een reële mogelijkheid dat zij hun baan verliezen. Een Wajongere die in beeld is bij het UWV wordt bij uitval opgevangen door het UWV en geholpen bij het vinden van een baan.

Wajong bij andere uitstroombmogelijkheden

Hoewel de Wajong met name belangrijk is voor jongeren die na het verlaten van de school op zoek gaan naar een baan in een regulier bedrijf, is de Wajong volgens de scholen ook belangrijk voor jongeren die een andere richting kiezen. Zo is de Wajong-uitkering belangrijk voor leerlingen die na het verlaten van de school uitstromen naar de dagbesteding. Dit zijn met name cluster 3 leerlingen. Voor deze jongeren is de uitkering volgens de scholen van belang omdat zij anders geen inkomen hebben.

Ook voor jongeren die een vervolgopleiding gaan doen kan de Wajong relevant zijn, omdat zij veelal een BBL-opleiding gaan doen. Dit is een MBO-opleiding waarbij de jongere één dag naar school gaat en de overige dagen stageloopt. In dit geval kan de begeleiding van een jobcoach wenselijk zijn. Bovendien hebben scholen de indruk dat veel jongeren die zonder een Wajong een vervolgopleiding gaan doen, na het behalen van een diploma alsnog een Wajong aanvragen om aan het werk te kunnen komen.

¹ De loonkostensubsidie komt met ingang van 1 januari 2012 te vervallen.

Visie op de nieuwe Wajong

In januari 2010 is de nieuwe Wajong ingevoerd. Belangrijke wijzigingen zijn de nadruk op het verkrijgen en behouden van werk (middels het participatieplan) en tussentijdse evaluaties en herbeoordelingen van de jongere tot het 27e jaar. De meningen over de nieuwe Wajong zijn verdeeld: scholen zijn positief (39%), negatief (23%) of zowel positief als negatief (28%).

Scholen zijn positief over de nieuwe Wajong omdat:

- arbeidsparticipatie centraal staat waarbij wordt gekeken naar wat een jongere wél kan.
- een jongere eerst op arbeidsparticipatie wordt beoordeeld voordat deze een uitkering ontvangt.
- een jongere sancties opgelegd krijgt als hij of zij zich niet aan de afspraken houdt. Jongeren voelen zich nu meer verplicht om actief mee te werken.

Scholen zijn negatief over de Wajong omdat:

- ze de indruk hebben dat de beoordeling nu strenger is, waardoor het volgens hen moeilijker is om een Wajong toegewezen te krijgen
- de uitkering volgens hen nu lager is. Tegelijkertijd vinden de scholen dit ook een stimulans voor de jongere om te gaan werken.
- Herbeoordelingen soms overbodig zijn, zeker bij jongere van wie duidelijk is dat arbeidsparticipatie nooit een optie zal zijn.

Tot slot noemen scholen de studieregeling. Indien een jongere nog op school zit, ontvangt deze een aanvulling tot 25% van het minimumloon, ten opzichte van 75% als de jongere zou werken. Veel jongeren op VSO-scholen verlaten de school pas na hun 18^e jaar. Er zijn ouders die er daarom voor kiezen voor om hun kind van school te halen, zodat ze een hogere uitkering ontvangen. Omdat deze regeling nog niet bekend is onder ouders en leerlingen gebeurt dit nog niet met enige regelmaat, maar VSO-scholen krijgen hier al wel mee te maken. Dit speelt alleen op VSO-scholen omdat deze leerlingen tot twintigjarige leeftijd onderwijs kunnen volgen.

5.3 Conclusie

De scholen verschillen van mening wanneer het gaat om toegankelijkheid van de arbeidsmarkt voor hun leerlingen. PRO-scholen vinden de arbeidsmarkt wel toegankelijk voor hun leerlingen, in tegenstelling tot de VSO-scholen. Dit heeft te maken met de capaciteiten van de leerlingen, maar ook met de toegankelijkheid van de arbeidsmarkt. Dit laatste hangt samen met de werkgelegenheid en de bereidheid van werkgevers om een jongere aan te nemen. Een financiële prikkel vergroot de bereidheid van werkgevers, evenals bekendheid van de werkgever met PRO- en VSO-leerlingen.

Alle jongeren hebben een vorm van ondersteuning nodig als zij de arbeidsmarkt betreden. Met name in de eerste periode is intensieve begeleiding belangrijk. Het is van belang dat er een vast iemand op de werkplek is die tijd heeft om de jongere te begeleiden en bekend is met de problematiek. Een jobcoach kan hierbij een uitkomst bieden.

Alle scholen zijn van mening dat de Wajong een goed en belangrijk instrument is om jongeren aan het werk te krijgen die dit niet op eigen kracht kunnen. Jongeren die dit wel kun-

nen, hebben geen Wajong nodig. Regelingen voor de werkgevers (o.a. loondispensatie, no-riskpolis) zijn belangrijk bij het vinden van een baan, de jobcoach in de eerste periode na het vinden van een baan. De uitkering is belangrijk als aanvulling op het salaris voor het levensonderhoud en dient ook als vangnet. Voor jongeren die naar de dagbesteding gaan is de uitkering van groot belang, omdat zij anders geen inkomen volgens de scholen hebben. Wat betreft de nieuwe Wajong zijn scholen met name tevreden over de positieve insteek en de nadruk op het vinden en behouden van werk en de sancties die een jongere opgelegd krijgt als deze zich niet aan de afspraken houdt. Een knelpunt van de nieuwe Wajong is de studieregeling, omdat sommige ouders hun kind van school halen zodat de Wajong uitkering dan hoger is. Dit speelt alleen op VSO-scholen omdat deze leerlingen tot twintigjarige leeftijd onderwijs kunnen volgen.

6 Wajong: rol en werkwijze van de scholen

De visie op arbeidstoeleiding, arbeidsparticipatie en de Wajong bieden zicht op de achterliggende overtuigingen van scholen, maar geven nog geen helderheid over de rol die scholen spelen en hun concrete handwijze bij het aanvragen van de Wajong. In dit hoofdstuk worden de rol en de werkwijze van scholen met betrekking tot de Wajong behandeld.

6.1 Rol scholen

Bijna alle scholen hebben zicht op het aantal Wajong-aanvragen (92% van de scholen). Tijdens de belronde is de scholen gevraagd een indicatie te geven van het aantal leerlingen op hun school die een Wajong-aanvraag doen. Ook is de scholen gevraagd een schatting te geven van het aantal leerlingen dat na het verlaten van de school een werkplek vindt bij een regulier bedrijf, al dan niet gesubsidieerd. In onderstaande tabel zijn beide bevindingen onder elkaar gezet.

Tabel 6.1 Hoeveel leerlingen op uw school vragen per jaar een Wajong aan (schatting)?

	PRO N = 33	VSO - cluster 3 N = 29	VSO - cluster 4 N = 13	Totaal N = 75
Gemiddeld aantal plaatsingen bij een regulier bedrijf	36	11	29	25
Gemiddeld aantal Wajongaanvragen per jaar	18	15	12	16
Verhouding aantal Wajongen ten opzichte van plaatsingen	50%	136%	41%	64%

Bron: Research voor Beleid

Over het algemeen vraagt – naar schatting van de scholen - de helft van de leerlingen die na het verlaten van de school naar een reguliere werkplek gaat ook een Wajong aan. Dit betekent dat de andere helft van de jongeren zonder Wajong de arbeidsmarkt betreden. Een uitzondering zijn de cluster 3 scholen. Gemiddeld vragen alle leerlingen die na de school een regulier werkplek vinden, ook een Wajong aan. Daarnaast vragen ook leerlingen die geen reguliere arbeidsplek vinden een Wajong aan. Dit kan verklaard worden door de groep leerlingen die uitstroomt naar de dagbesteding en daarom een Wajong aanvragen.

Bij 73% van de scholen worden alle Wajong-aanvragen ook daadwerkelijk gehonoreerd (ook dit is een schatting van de scholen).

De school blijkt een aanzienlijke rol te spelen in het aanvraagproces van de Wajong. Veel scholen zijn van mening dat het hun taak is ouders en leerlingen voor te lichten over de Wajong. Volgens de bevroegde scholen is in bijna alle gevallen school de belangrijkste organisatie die jongeren attendeert op het bestaan van de Wajong (93%; UWV 35%). Ook informeert school de ouders en jongeren vrijwel altijd over de Wajong (93%; UWV 26%) en

wijst school op de verplichtingen die de nieuwe Wajong met zich meebrengt (91% van de scholen). Driekwart van de scholen spoort ouders en leerlingen ook aan tot het doen van een Wajong-aanvraag. Dit gebeurt echter niet bij alle leerlingen. Praktijkscholen doen dit minder dan cluster 3 scholen, bij cluster 4 scholen is dit verdeeld. Scholen sporen niet aan als ze van mening zijn dat een leerling een Wajong niet nodig heeft.

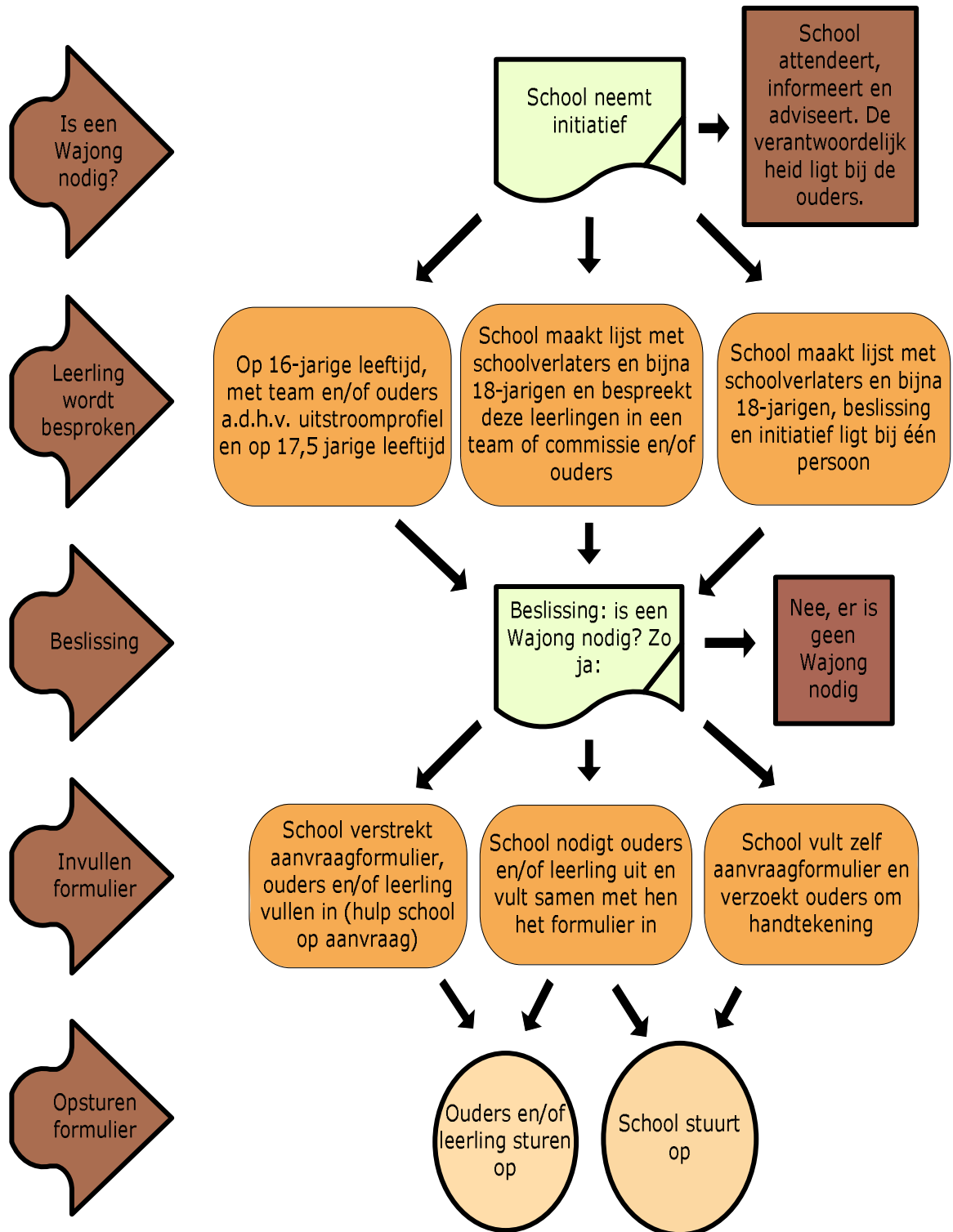
De persoon die de daadwerkelijke aanvraag doet verschilt. Bij de helft van de scholen is dit de ouder of verzorger van de leerling, met name bij cluster 3 (59%) en cluster 4 (73%) scholen. Bij eenderde van de scholen is dit iemand op school, met name bij de PRO-scholen (52%). De meeste scholen helpen ouders bij het doen van een Wajong-aanvraag: 36% van de scholen brengt ouders en leerlingen in contact met UWV, 33% dient de aanvraag in. Vrijwel alle scholen attenderen ouders ook op het bestaan van andere instrumenten, zoals een WSW-indicatie of PGB (90% van de scholen).

6.2 Werkwijze scholen ten aanzien van de Wajong

Tijdens de diepte-interviews is met de scholen gesproken over de manier waarop zij betrokken zijn bij het aanvraagproces van de Wajong: in hoeverre houden zij zich hiermee bezig en op welke manier? Vrijwel elke school houdt zich op een manier bezig met de Wajong. Scholen die niets met de Wajong doen, hebben hier bewust voor gekozen om verschillende redenen. De belangrijkste reden voor scholen om zich niet bezig houden met de Wajong, is omdat zij vinden dat dit een verantwoordelijkheid van ouders is. Zij attenderen ouders wel op het bestaan van de Wajong. Een andere, minder vaak voorkomende reden is dat school een eigen stagebureau heeft, al dan niet samen met een andere VSO- of PRO-school uit de regio. Het stagebureau regelt stages en de Wajong. Een enkele school is van mening dat leerlingen moeten uitstromen zonder de Wajong en dat zij hiertoe in staat zijn vanwege het onderwijs en de stages die geboden worden.

Scholen die zich wel bezighouden met de Wajong, blijken zeer diverse werkwijzen te hantieren. Deze werkwijzen zijn achterhaald via de diepte-interviews. Omdat de groep geselecteerde scholen voor de diepte-interviews niet representatief is voor alle VSO- en PRO-scholen in Nederland, kunnen we geen percentuele verdeling van de verschillende werkwijzen geven. Om toch een beeld te kunnen geven van de verschillende mogelijkheden hebben we onderstaand schema opgesteld. De meeste scholen volgen een werkwijze die binnen onderstaand schema past. Het schema zal vervolgens worden toegelicht.

Figuur 6.1 Globale werkwijze scholen ten aanzien van de Wajong

Bron: Research voor Beleid

Initiatief ligt bij de school

De meeste scholen hebben al jarenlange ervaring met de uitstroom van leerlingen op de arbeidsmarkt. Hierbij hebben zij ondervonden dat voor bepaalde leerlingen een Wajong belangrijk is voor het slagen van de arbeidsparticipatie (zie hoofdstuk 5). Daarom vinden zij het belangrijk dat een leerling die de Wajong nodig heeft, ook daadwerkelijk krijgt. School neemt hierbij vrijwel altijd het initiatief. Dit doen zij omdat ouders vaak niet van het bestaan van de Wajong weten of dit niet op tijd aanvragen. Daarnaast hebben de scholen kennis over en ervaring met de leerling en kunnen zij goed inschatten of een leerling een kans van slagen heeft op de arbeidsmarkt zonder de Wajong. *“De school heeft zicht op de mogelijkheden van de Wajong en kan het best de zelfstandigheid van de jongere inschatten. Alles wordt wel in overleg met de ouders gedaan”*. Bovendien hebben zij ervaren dat ouders het vaak lastig vinden om het aanvraagformulier in te vullen.

Scholen nemen globaal op drie manieren het initiatief om na te gaan of een Wajong nodig is. Op de eerste plaats zijn er scholen die een speciaal team hebben samengesteld die enkele keren per jaar bij elkaar komt om leerlingen te bespreken. In zo'n team zitten een stage- of zorgcoördinator, stagedocenten en bij een deel van de scholen ook een arbeidsdeskundige van het UWV en/of een consultant van MEE. Soms worden ouders ook voor of na de vergaderingen erbij betrokken. Bij sommige scholen worden jongeren al op 16-jarige leeftijd besproken. Aan de hand van een uitstroomprofiel wordt dan bekeken waar verwacht wordt dat de jongere zal uitstromen en of een Wajong hierbij nodig is. Als de jongere 17,5 is wordt deze nogmaals besproken en wordt besloten of een Wajong nog steeds wel of niet wenselijk is. Bij de tweede mogelijkheid komt een team alleen samen als de jongere 17,5 wordt. In dit geval maakt iemand van school meestal een lijst met schoolverlaters die besproken gaat worden. Bij de derde optie is er één iemand binnen de school die zich bezighoudt met de Wajong. Deze persoon maakt een lijst en bekijkt per leerling, al dan niet in overleg met betrokken (stage)docenten en/of ouders, of een Wajong wenselijk is.

“De school houdt zo zelf de regie in handen”.

Overwegingen

Tijdens een overleg wordt meestal een gezamenlijke beslissing genomen over het belang van een Wajong. De keuze wordt gemaakt op basis van de ervaring die de school met de jongere heeft: wat zijn de stage-ervaringen en capaciteiten van de jongeren? Als is gebleken dat een jongere veel begeleiding nodig heeft gehad tijdens de stages en over te weinig capaciteiten beschikt om op eigen kracht de arbeidsmarkt te betreden, wordt besloten dat een Wajong wenselijk is. Het gaat dus om jongeren waarvan de school denkt dat zij extra begeleiding nodig hebben. Een andere reden kan zijn dat een jongeren bij een stageplaats zou mogen blijven, maar dat de werkgever heeft aangegeven dat dit alleen kan als er een Wajong komt. Tot slot is de richting waarnaar de jongere uitstroomt van belang: voor jongeren die naar de dagbesteding gaan wordt altijd een Wajong aangevraagd vanwege het inkomen dat de jongere volgens de scholen anders niet ontvangt, bij een vervolgopleiding is een Wajong meestal niet nodig.

Invullen en opsturen van het aanvraagformulier

Als er is besloten dat een Wajong nodig is voor een succesvolle arbeidsparticipatie of voor een inkomen, zijn er ruwweg drie werkwijzen die scholen kiezen. Sommige scholen kiezen ervoor om ouders een aanvraagformulier te verstrekken. Dit kan door ouders te erop te

wijzen waar ze het aanvraagformulier kunnen vinden, of door het formulier per post op te sturen. Ouders vullen dan zelf het formulier in, waarbij school ondersteuning biedt als ouders dit vragen. De ouders sturen zelf het formulier op. Andere scholen kiezen ervoor om ouders en/of de leerlingen uit te nodigen op school en gezamenlijk het formulier in te vullen (*"We doen het samen met ouders. Die snappen de formulieren niet altijd en wij hebben alle extra informatie"*). Ouders of school sturen dan het formulier op. Tot slot zijn er scholen die zelf het formulier invullen en ouders alleen om een handtekening vragen. De school stuurt dan zelf de aanvraag op. Vrijwel altijd voegt school documenten bij de aanvraag toe, zoals pedagogisch-didactische verslagen of de resultaten van een psychologisch onderzoek, om de kans op toewijzing van de Wajong te vergroten.

Andere mogelijkheden

De geschetste werkwijze met daarbij de verschillende mogelijkheden is voor elke school anders. Een deel van de scholen attendeert ouders alleen en laten ouders zelf beslissen. Andere scholen beslissen zelf of een Wajong wenselijk is, maar laten het invullen van de aanvraag dan aan de ouders over. Daarnaast scholen die alles zelf doen, van de beslissing tot en met het opsturen van het formulier. Verder zijn er scholen die de leerling betrekken in het aanvraagproces van de Wajong, maar dit was bij de deelnemende scholen slechts sporadisch het geval. Verder zijn er scholen die voorlichtingsavonden organiseren waarbij ouders en leerlingen worden voorgelicht over verschillende uitkeringen en mogelijkheden. Ook UWV en MEE worden soms voor deze avonden uitgenodigd. Eén school heeft sociale zekerheid en de Wajong opgenomen in het lesprogramma om jongeren bewust te maken van alle mogelijkheden die er voor hen zijn: ze moeten na het verlaten van de school zelfstandig kunnen zijn. Een onderdeel van het lesprogramma is dat een leerkracht samen met de jongere een Wajong invult, om de eigen verantwoordelijkheid van de jongere te versterken.

Nadat een aanvraag is opgestuurd, verliezen de meeste scholen het zicht op het aanvraagproces. Leerlingen worden dan met hun ouders bij het UWV uitgenodigd voor de keuring. Echter, bij enkele scholen vindt de keuring op school plaats. School heeft dan voor een groep leerlingen een aanvraag opgestuurd, waarna een verzekeringsarts van het UWV naar de school toekomt om al deze leerlingen te keuren.

Verschil PRO- en VSO-scholen

Wat betreft de werkwijze van de scholen kan een onderscheid worden gemaakt tussen PRO- en VSO-scholen. PRO-scholen zijn actiever in dit proces dan VSO-scholen: PRO-scholen nemen meestal de beslissing (vaak in een team), vullen het formulier in en sturen dit ook op. Hier staat tegenover dat zij vaak een strenge selectie maken en alleen een Wajong aanvragen voor jongeren waarvan zij denken dat deze echt niet zonder Wajong de arbeidsmarkt op kan. VSO-scholen zijn daarentegen eerder geneigd wel een beslissing te nemen over een jongere, maar de vervolgstappen bij de ouders te laten of dit samen met de ouders te doen. Jongeren op deze scholen, met name cluster 3, komen vrijwel altijd in aanmerking voor een Wajong. Het komt bij deze scholen dan ook vaker dan bij PRO-scholen voor dat school standaard alle leerlingen die bijna achttien worden een aanvraagformulier toestuurt.

Structureel functionele beperking

Een andere regeling waar scholen vaak een beroep op doen is het aanvragen van een bewijs van een 'structureel functionele beperking' (SFB), ook wel een scholingsbelemmering genoemd. Een SFB is onder andere voor jongeren die bij het volgen van onderwijs een belemmering ondervonden hebben door een ziekte of gebrek. Vrijwel alle jongeren tot achttien jaar op VSO- en PRO-scholen komen hiervoor in aanmerking. Na het vaststellen van een SFB komen de werkgevers van deze jongeren voor regelingen in aanmerking die overeenkomen met regelingen vanuit de Wajong: een no-riskpolis, kortingen op premies, proefplaatsingen en aanpassingen op de werkplek. Ook kan een jobcoach worden aangevraagd. Sommige scholen vragen zelf standaard een SFB aan voor hun leerlingen.

Verder zijn er scholen die zich naast het aanvragen van de Wajong, zich ook bezighouden met het aanvragen van andere indicaties, zoals een WSW-indicatie en een AWBZ-indicatie voor de dagbesteding (in ieder geval bij stages in de dagbesteding).

6.3 Samenwerking met UWV

Evenals de werkwijze rondom de Wajong wordt ook de samenwerking met UWV op diverse wijzen vormgegeven. Veel scholen hebben op een manier contact met het UWV bij Wajong-aanvragen: 37% van de scholen hebben telefonisch contact, bij 53% van de scholen komt een medewerker van het UWV langs. Ongeveer de helft van de scholen heeft voordat er een eventuele Wajong-aanvraag wordt gedaan contact met het UWV, met name de PRO-scholen (63%). Scholen worden wisselend betrokken bij het participatieplan dat UWV opstelt: 59% van de PRO-scholen zegt wel betrokken te worden, maar 39% van de cluster 3 en 42% van de cluster 4 scholen niet.

Een arbeidsdeskundige van het UWV: *"Twee tot vier keer per jaar vindt er een overleg op school plaats, de zogenoemde 'uitstroomgesprekken'. Hierbij zijn het UWV, MEE en een leerplichtambtenaar aanwezig. De meeste gesprekken gaan over leerlingen die de school gaan verlaten. Bij PRO-scholen zijn dit leerlingen van 17,5, bij VSO-scholen zijn deze leerlingen iets ouder. We kijken hierbij naar het uitstroomprofiel van de leerling. Bij uitstroom naar werk wordt gekeken naar wat de school zelf bij de leerling in gedachten heeft. Bij geen directe baanmogelijkheid, maar wel perspectief op werk komt het UWV in beeld en weet het UWV dus welke leerlingen zij in de gaten moeten houden."*

Veel scholen hebben een vast contactpersoon bij het UWV. Dit verschilt per regio. Met deze contactpersoon is vaak intensief contact. School heeft dan meestal contact met het UWV voordat een Wajong-aanvraag wordt verstuurd, om de arbeidsdeskundige hiervan op de hoogte te stellen. Soms weet een arbeidsdeskundige dit al, omdat deze aan een structureel (regionaal) overleg met school deelneemt. Ook brengt de arbeidsdeskundige de school op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen. Andere scholen hebben geen vast contactpersoon bij het UWV. Vaak heeft dit te maken met wisselingen bij het UWV. Soms is er nooit een vast contactpersoon geweest. Deze scholen hebben weinig contact met het UWV. Sommige scholen vinden dit erg lastig, voor andere scholen functioneert deze werkwijze wel.

6.4 Conclusie

De school speelt een aanzienlijke rol bij het adviseren en aanvragen van de Wajong. School attendeert, informeert en spoort soms aan tot het doen van een Wajong-aanvraag. Vaak is de school ook betrokken bij het aanvraagproces. De belangrijkste reden hiervoor is dat scholen de Wajong een belangrijk instrument vinden voor het slagen van de arbeidsparticipatie. Scholen vinden het van belang dat een leerling die de Wajong nodig heeft, deze ook daadwerkelijk ontvangt. Daarnaast hebben zij kennis over en ervaring met de leerling en kunnen zij goed inschatten of een leerling een kans van slagen heeft op de arbeidsmarkt zonder de Wajong. Bovendien hebben zij ervaren dat ouders het doen van een Wajong-aanvraag vaak lastig vinden of niet weten van het bestaan van de Wajong.

Ook het UWV speelt een aanzienlijke rol bij het adviseren en aanvragen van de Wajong. Ongeveer de helft van de scholen heeft voordat er een eventuele Wajongaanvraag wordt gedaan contact met het UWV, met name PRO-scholen. Scholen wijzen dan op aanvragen die binnen zullen komen of bespreken of een leerling wel of niet in aanmerking komt voor een Wajong.

Scholen blijken een zeer diverse werkwijze te hanteren. Veelal neemt school het initiatief, in ieder geval bij het attenderen en informeren. Bij sommige scholen worden leerlingen in een team besproken, bij andere scholen gaat één persoon over de Wajong. De keuze tot het wel of niet adviseren van een Wajong wordt gemaakt op basis van de ervaring met de jongere: wat zijn stage-ervaringen en capaciteiten? Indien besloten wordt dat een Wajong van belang is, kan een school in aanvraagformulier aan ouders verstrekken, het met de ouders invullen of zelf invullen.

Een andere regeling waar de scholen vaak een beroep op doen is de Structureel Functionele Beperking, waarbij werkgevers alsnog in aanmerking komen voor een aantal overeenkomstige regelingen (o.a. no-riskpolis, proefplaatsingen en jobcoach).

Belangrijk te vermelden is dat hoewel de scholen een belangrijke rol spelen bij het adviseren en aanvragen van de Wajong, bij de helft van de scholen de ouder of verzorger de daadwerkelijke Wajong-aanvraag doet.

Research voor Beleid
Bredewater 26
Postbus 602
2700 MG Zoetermeer
tel: 079 32 22 222
fax: 079 32 22 212
e-mail: info@research.nl
www.research.nl

